

UNIVERZITA JANA EVANGELISTY PURKYNĚ
V ÚSTÍ NAD LABEM
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

SEJÁK J.

Zemědělství, venkov a životní prostředí Pardubického kraje z hlediska udržitelného rozvoje

Studie ke Koncepci rozvoje Pardubického kraje

Ústí nad Labem 2018

Obsah:

Analytická část	3
1. Teoretická východiska udržitelného rozvoje PaK v regionálním kontextu	3
2. Exogenní vlivy globálních, unijních a národních podmínek na rozvoj zemědělství, venkova a ŽP PaK.....	8
3. Pozice Pardubického kraje v udržitelnosti rozvoje zemědělství a venkova	19
Koncepční část.....	22
4. Identifikace určujících faktorů současného vývoje PaK z hlediska udržitelnosti	23
5. SZP 2014-2020, Strategie Evropa 2020, Rámcová SUR ČR a proveditelnost cílů.....	27
Strategické cíle rozvoje zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje	37
Základní cíle koncepce rozvoje zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje	37
1. Informovaná, vzdělaná, odpovědná a aktivní veřejnost kraje	37
2. Rozvoj kvality života obyvatel, přizpůsobování ekonomických procesů potřebám zachování a obnovy zdravých ekosystémů.....	38
3. Integrace aspektů kvality životního prostředí do ekonomického systému kraje	39
4. Udržitelný systém hospodaření s energií, recyklace materiálů, využívání obnovitelných zdrojů a surovin	40
5. Podpora přírodě blízkého hospodaření v krajině regionu	41
6. Zachování a rozvíjení harmonické, plošně úsporné sídelní struktury, zvýšení podílu veřejné dopravy v dopravní obsluze osídlení, zvýšení podílu železnice na nákladní přepravě proti dopravě silniční.....	42
7. Podpora demokratických a participativních forem rozhodování na území kraje, včetně zavedení strategického plánování, podpory místních Agend 21.....	43
Souhrnné závěry	45
Reference:	47

Analytická část

1. Teoretická východiska udržitelného rozvoje PaK v regionálním kontextu

Pojem udržitelnost či udržitelný rozvoj se prosadil do myšlení, jednání a jazyka lidí ke konci 20. století v důsledku poválečného narůstajícího poškozování životního prostředí přemnoženým a progresivně rostoucím lidským druhem. Proto se odpovědní jednotlivci, zejména vědci a jejich interdisciplinární týmy, ale i jednotliví odpovědní politici začali zamýšlet nad tím, co je nutné změnit a udělat k udržení života na Zemi. Je zřejmé, že pojem udržitelnost znamená udržení života v jeho životním prostředí, v biosféře, čili je určován podmínkami a schopnostmi lidí a dalších heterotrofních druhů přežít v kvalitativně se měnícím a globálně se zhoršujícím životním prostředí.

Udržitelnost rozvoje regionu má svá specifika daná kontextem udržitelného žití obyvatel regionu v jeho krajině. Co to znamenalo v minulosti a co to znamená dnes?

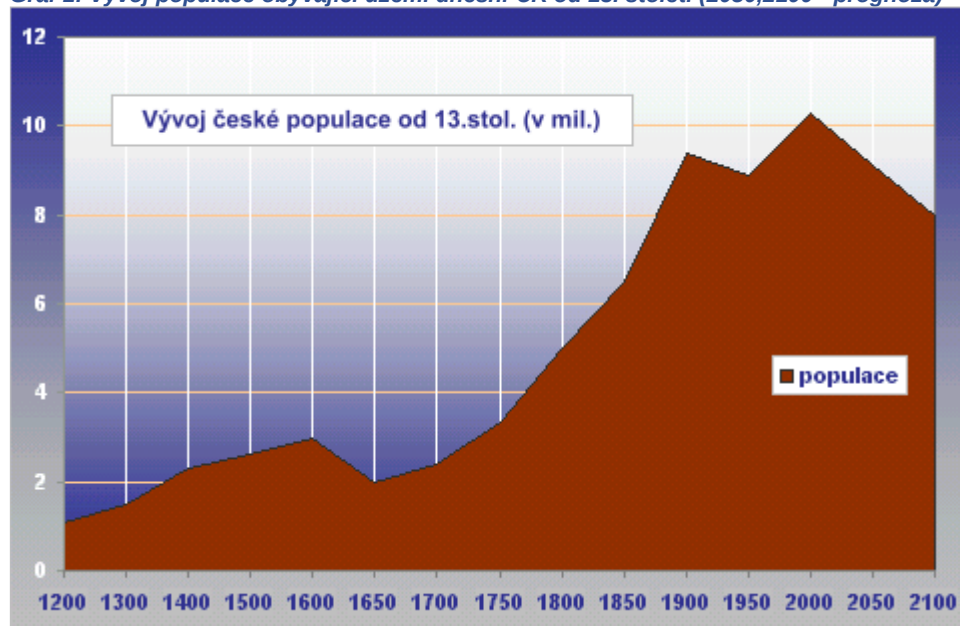
Až do počátků průmyslové revoluce to znamenalo takové využívání krajiny, které poskytovalo obyvatelstvu daného regionu základní výživu, suroviny a podmínky pro jejich existenci a přežití. Krajina České republiky byla významně měněna a urbanizována již v první osídlovací vlně 12.-14. století, kdy počet obyvatel na území dnešní ČR dosáhl asi dvou a půl milionu a rostl až ke třem milionům ke konci 16. století. K zemědělské produkci byly při tehdejších způsobech získávání obživy využity prakticky všechny zemědělsky využitelné části území. Mezinárodní obchod zemědělskými komoditami byl zanedbatelný, takže obyvatelstvo bylo závislé jen na místních zdrojích a na udržitelnosti fungování místních ekosystémů.

Významná míra zemědělského využívání území ČR charakterizuje i následná staletí, zejména pak 18. a 19. století, kdy pod vlivem potřeb průmyslové revoluce a rychlého demografického růstu klesal podíl výměry lesů oproti současným 34 % jen na asi jednu čtvrtinu území, neboť dříví bylo žádaným artiklem a většina půdy byla využívána zemědělsky.

Až do počátků ropného věku bylo hospodaření v území přirozeně udržitelné, protože buď místní obyvatelstvo dokázalo udržet úrodnost půd svého území na základě využívání místních ekosystémů a s nimi spjatých cyklů základních látek nutných pro život nebo muselo území opustit a jít hledat možnosti přežití jinde.

Na grafu 1 vidíme, jak dramaticky zasáhly do počtů obyvatel na území ČR klimatické změny, konkrétně tzv. Maunderovo minimum slunečních skvrn v 17. století, často označované ve svých projevech na Zemi jako malá doba ledová a na tyto klimatické změny vázané pohyby národů v podobě dobovačných válek. Naproti tomu 1. a 2. světová válka měly příčiny společenské.

Graf 1: Vývoj populace obývající území dnešní ČR od 13. století (2050,2100 - prognóza)

Pramen: http://www.demografie.info/?cz_popvyvoj

V průběhu 20. století s rychle rostoucím využíváním fosilních paliv a s všeobecným rozvojem národního i mezinárodního obchodu se závislost obyvatel na svém území významně snižovala až do dnešní podoby, kdy většinu zdrojů pro udržení života lidé v České republice nakupují v nadnárodních obchodních řetězcích a konzumují tak potraviny prakticky z celého světa.

Je zřejmé, že v globalizované české ekonomice pro většinu obyvatel se stal určujícím jejich peněžní příjem a nikoli naturální závislost na primární produktivitě místní krajiny. S přechodem od centrálně plánovaného systému ke standardní kapitalistické ekonomice po roce 1989 se navíc oficiálním a eticky uznaným cílem ekonomického jednání stala snaha jednotlivce o maximalizaci vlastního prospěchu a hromadění osobního bohatství. To je cíl, který byl poprvé v lidské historii uznán za etický v tržních ekonomikách pouze v posledních dvou stech letech, zatímco v celé předcházející lidské historii převládal cíl orientace chování jednotlivce ve prospěch svého společenství. Ve vazbě na uznání sobeckého cíle osobní ziskovosti pak v uplynulých dvou desetiletích většinou lidí, ale i některými orgány státní a veřejné správy přestalo být území chápáno jako přirozená krajina, nýbrž jen jako prostředí pro co nejrychlejší rozvoj území s vyústěním osobního obohacení (vytěžení rent z území).

„Rozvoj území – land development“ se stal eufemistickým pojmem zakrývajícím ničení přirozených ekosystémů za účelem získání osobního prospěchu jednotlivců, jejich obchodních společností či struktur šedé a černé ekonomiky. Změny ve způsobu využívání území, převod ze zemědělských půd na zastavěné pozemky se stal zejména v urbanizovaných oblastech poměrně masovým předmětem osobních, firemních a mafiánských spekulací. Mnoho lidí současné generace ztratilo bezprostřední kontakt s přírodou a o území uvažuje nikoli jako o životodárném prostředí, ale jen v souvislosti s jeho využitím pro vlastní prospěch a osobní obohacení.

K podceňování významu přirozeného prostředí přispěly také poválečné makroekonomické indikátory národního účetnictví, které prokazují přesun významu v tvorbě nových ekonomických hodnot od primárního sektoru k sekundárnímu (průmyslovému, zpracovatelskému) a v posledních desetiletích „postindustriálního období“ zejména k terciárnímu sektoru služeb. Hodnotové zrcadlo makroekonomických indikátorů je navíc velmi pokřiveno rostoucí nerovností ekonomické moci různých ekonomických subjektů a

v posledních letech míra pokřivení narůstá. Globalizované lidstvo dospělo k mírám sociálních a majetkových nerovností v historii nepoznaným.

Jak lze potom definovat udržitelnost využívání území regionu?

Udržitelným je takové využívání území regionu, které umožňuje jeho současným i budoucím generacím uspokojovat základní materiální životní potřeby a nesnižuje přitom biodiverzitu a přirozené funkce ekosystémů (nesnižuje celkovou hodnotu určujících životodárných služeb ekosystémů).

Zatímco čtyřicetileté období uplatňování centrálně plánovaného ekonomického systému bylo ve vztahu k české krajině charakterizováno politickým heslem maximální soběstačnosti ve výrobě potravin, které bylo naplňováno za bezprecedentně vysokou cenu enormních ztrát základních ekologických služeb krajiny, potom nástup liberalizovaného tržního systému přinesl dopady sice opačného rázu, ale rovněž s převahou negativních dopadů na kvalitu krajiny. Význam zemědělského využívání krajiny je po zahájení instalace kapitalistického ekonomického modelu v posledních dvou desetiletích výrazně snižován liberalizovanými tržními vlivy, které podporují globální obchod a levnější dovozy potravin z kterékoliv části světa, kde lze prakticky vždy nakoupit levněji než od místních producentů. Česká ekonomika, podobně jako ekonomiky mnoha dalších zemí, je tím zatahována do dluhové pastě.

Protože v otevřené liberální české ekonomice jsou potraviny nabízeny převážujícími nadnárodními obchodními řetězci, přestaly být „drahé“ domácí zemědělské produkty základem pro výživu české populace. Výsledné masivní dovozy potravinářských komodit přispívají k pokračujícímu zadlužování české společnosti.

Problém udržitelnosti v regionálním měřítku tak **dostává** jednoznačně především **ekologickou dimenzi**, protože jedinečně ta zabezpečuje do budoucna dlouhodobou funkčnost ekosystémů z hlediska podpůrné obnovy úrodnosti půd i z hlediska udržení všech podstatných regulačních funkcí a služeb udržujících příznivé podmínky pro existenci lidí a dalších heterotrofních druhů života. V této souvislosti je třeba potrhout, že teprve nedávno na přelomu tisíciletí vědci světa poprvé shrnuli důležitost přirozených ekosystémů do čtyř agregovaných skupin služeb, které lidské společnosti a dalším heterotrofním formám života poskytují:

Přirozená vegetace a její ekosystémy poskytují (MEA 2005):

1. zásobovací služby: potraviny, vodu, dřevo, vlákna, palivo, ale také
2. podpůrné služby: oběh živin, primární produkce, tvoří úrodnou půdu, čistí ovzduší a vodu,
3. regulační služby: chrání proti škodlivému ultrafialovému záření, kontinuálně regulují složení atmosféry, zmírňují klimatické extrémy, tj. udržují průměrné teploty v limitech příznivých pro život, udržují vodu v krajině, udržují biodiverzitu, regulují nemoci, rozkládají organický odpad,
4. kulturní služby: jsou zdrojem estetických, duchovních, výchovných a rekreačních hodnot atd.

Trhem prochází a tržními cenami jsou hodnoceny pouze zásobovací služby. Je však stále jasnější, že lidé závisí primárně zejména na podpůrných a regulačních službách ekosystémů, které jsou někdy nazývány životodárnými službami, neboť na nich trvale závisí životy lidí a dalších heterotrofních forem života.

Moderní ekologické poznatky ukazují, že udržení životodárných podmínek, zejména udržení vody a živin v krajině, vyžaduje zachování a zejména obnovu dostatečně masivní sítě přirozené vegetace, kterou v klimatických podmínkách ČR tvoří v současné meziledové době listnaté opadavé lesy. Právě přirozené listnaté lesy jsou zdrojem udržování vody v krajině a tvoří tak přirozený podpůrný základ pro relativně nejrychlejší obnovu kvality zemědělských půd a pro tvorbu všech základních životodárných služeb ekosystémů pro budoucí lidské generace.

Lidé dosud, zejména však v posledním století, postupují při využívání přírody naprosto kontraproduktivně. Vytěšňují vodu a odstraňují přirozenou vegetaci z území a v souladu s vládnoucím subjektivně antropocentrickým pojetím ekonomické hodnoty pak zvráceně hodnotí nejnižší ekologicky nejcennější části krajiny, nejvýše pak odpřírodněná urbánní území. Zbavují se tím energeticky mohutných bezplatných služeb zmírňování teplotních extrémů evapotranspirací a kondenzací i možnosti udržet vodu a živiny v ekosystémech, což dlouhodobě vede k desertifikaci, nárůstu klimatických extrémů, erozi životního prostředí a ztrátám ekosystémových služeb. Rostoucí míra sucha na území ČR naznačuje, že lidé pravděpodobně již překročili globální práh přípustné likvidace přirozené vegetace a zejména při pokračujících úbytcích tropických deštných pralesů i přirozených lesů v dalších zeměpisných pásmech již fragmentované zbytky sítě přirozené vegetace nedokážou udržet globální rovnováhu atmosférické i půdní vlhkosti.

Zdravé ekosystémy (s dostatkem vody a vegetace) jsou ve své bezplatně poskytované klimatizační a retenční službě (zadržení vody a živin) schopny užitečně využít prostřednictvím evapotranspirace a kondenzace vody až asi 60–70 % dopadajícího slunečního záření (přicházející sluneční energie dosahuje na území ČR 1000-1200 kWh/m²), což o dva až tři řády převyšuje technologické schopnosti lidí při náhradě těchto služeb přirozené vegetace (Pokorný et al. 2018).

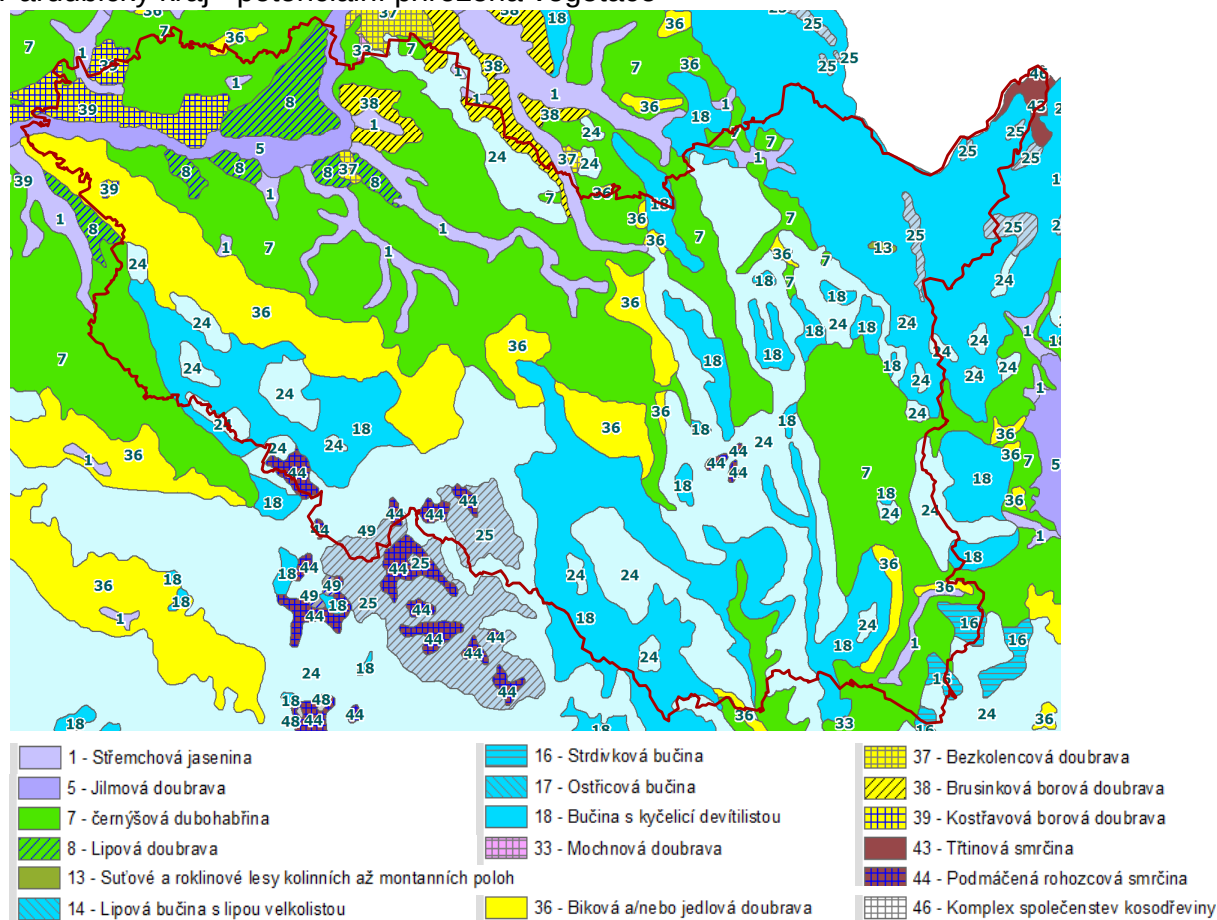
Nejúčinnějším postupem k obnově udržitelnosti zemědělské krajiny a zestárých (organické složky zbavených) zemědělských půd je obnovovat přirozené smíšené lesy na bázi převážně bučin a doubrav a na morfologicky vhodných místech vytvářet mokřadní ekosystémy rybníčního typu, které mohou plnit řadu produkčních i ekologických funkcí a služeb (Seják et al. 2017).

Jestliže agroekosystémy pokrývají cca 54 % území ČR a ziskovost zemědělské produkce je v současnosti zcela zabezpečována dotacemi z veřejných rozpočtů EU a ČR, je jasné, že společensky se jeví mnohem prospěšnější vyčerpanou zemědělskou půdu masivněji zalesňovat přirozenou hluboko kořenící vegetací opadavých listnatých lesů a v morfologicky vhodných místech také doplňovat mokřadními rybníky a roli zemědělců pomocí agroenvironmentálních dotací, zaměřených (v souladu s unijním 7. akčním programem pro ŽP) na obnovu nejučinnějšího přírodního kapitálu, postupně měnit a diverzifikovat na manažery ekologické krajiny, kteří pečují o její životodárné ekosystémové funkce a služby a o přirozenou obnovu úrodnosti zestárých půd (Seják, Elznicová 2018).

Pro získání přehledu o dlouhodobých antropogenních přeměnách krajiny Pardubického kraje lze využít mapy potenciální přirozené vegetace (Neuhäuslová Z. a kol., 1998) a odhadnout hodnoty biotopů a úrovně služeb ekosystémů v jejich optimální resp. maximální, člověkem neovlivněné podobě. Mapa potenciální přirozené vegetace Pardubického kraje ukazuje vegetaci, která by v dlouhodobém časovém měřítku vznikla, kdyby se na území nevyskytovali lidé a krajina byla ponechána samoorganizovanému sukcesnímu vývoji.

Obr. 1 Mapa potenciální přirozené vegetace Pardubického kraje

Pardubický kraj - potenciální přirozená vegetace

Pramen: krajský digitální výřez vytvořen z Národního geoportálu INSPIRE, <http://geoportal.gov.cz>

Po vynásobení digitálně zjištěných ploch jednotlivých biotopů potenciální přirozené vegetace jejich bodovými hodnotami na metr čtvereční a násobením průměrnou peněžní hodnotou bodu k roku 2008 ve výši 14,50 Kč dostáváme následující tabulku vyjadřující přirozený nejvyšší potenciál přírodní hodnoty biotopů celkového území kraje.

Tab. 1 Hodnota biotopů potenciální přirozené vegetace v Pardubickém kraji

Kód	Potenciální přirozená vegetace	Plocha [km ²]	Plocha [%]	Body/m ²	Hodn mil. Kč
1	Střemchová jasanina	154,59	3,42	42	94146
5	Jilmová doubrava	89,09	1,97	53	68468
7	Černýšová dubohabřina	1320,00	29,20	47	899578
8	Lipová doubrava	114,54	2,53	51	84700
13	Suť.a roklín.lesy kolinních-montán.poloh	4,00	0,09	42	2436
14	Lipová bučina s lípou velkolistou	0,01	0,00	45	7
16	Strdivková bučina	25,40	0,56	45	16573
17	Ostřicová bučina	5,18	0,11	45	3383
18	Bučina s kyčelnicí devílistou	1085,52	24,01	45	708304
24	Biková bučina	989,27	21,88	52	745909
25	Smrková bučina	82,40	1,82	43	51378
33	Mochnová doubrava	0,02	0,00	60	13
36	Biková a/nebo jedlová doubrava	456,74	10,10	51	337762
37	Bezkolencová doubrava	17,01	0,38	60	14801
38	Brusinková borová doubrava	51,52	1,14	43	32125
39	Kostřavová borová doubrava	69,30	1,53	43	43208

43	Třtinová smrčina	9,66	0,21	36	5043
44	Podmáčená rohozcová smrčina	44,40	0,98	43	27682
46	Komplex společenstev kosodřeviny	2,38	0,05	43	1482
	Celkem	4521,04	100,00		3136998

Pramen: vytvořeno digitálně z Národního geoportálu INSPIRE, <http://geoportal.gov.cz>

Potenciální přirozená vegetace na území kraje, která by se bez přítomnosti lidí v dlouhodobém časovém měřítku samoorganizovaným sukcesním procesem prosadila v krajině Pardubického kraje, dosahuje při vyjádření pomocí biotopových hodnot přibližně celkové výše 3 137 mld. Kč.

Porovnání v rámci ČR a krajů je uvedeno v části 3, věnované analýze Pardubického kraje.

2. Exogenní vlivy globálních, unijních a národních podmínek na rozvoj zemědělství, venkova a ŽP PaK

Zemědělství zabezpečuje již přibližně deset tisíc let výživu lidí, zabezpečuje nezbytnou energii pro udržení života lidí. Jeví se proto jako velmi paradoxní, že po celé dvacetileté období instalace a uplatňování liberálního tržního systému v ČR (uplatňování trhu jako základního nástroje rozdělování zdrojů a důchodů) je zemědělství jako odvětví české ekonomiky na základě ukazatele čistých tržních příjmů každoročně ztrátové. Trh jako politicky přijatý základní mechanismus alokace zdrojů v primárním sektoru zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství systémově selhává a nezajišťuje výrobcům „normální“ úhradu, tj. pokrytí vložených výrobních nákladů.

Ke ztrátovosti z tržních příjmů dochází přesto, že podíl výdajů českých domácností na potraviny je vysoký a v české ekonomice sahá od 15 % u domácností s vysokými příjmy až po 33 % u domácností důchodců (viz Statistická ročenka ČR, 2004).

České zemědělství a lesnictví, hospodařící v rámci agrárního sektoru spolu s vodním hospodářstvím na přibližně 90 % území ČR, se podobně jako zemědělství a lesnictví Pardubického kraje v současnosti nachází v nesnadné a historicky bezprecedentní situaci. V liberálně orientované české ekonomice pod vlivem unijní i globální konkurence i pod vlivem společné zemědělské politiky a selhávajícího tržního mechanismu podíl zemědělství i lesnictví trvale klesá. Jednou z příčin je politické prosazování ideologie volného tržního rozhodování za situace rostoucí nerovnosti ekonomických subjektů vedoucí v primárním sektoru zemědělství k neefektivnosti rozdělování zdrojů trhem a následně k dlouhodobé stagnaci cen v tomto sektoru v podmínkách všeobecného růstu cen, čili vedoucí k ekonomické likvidaci zemědělských činností.

Na základě ročních a měsíčních údajů ČSÚ lze zjistit, že celková inflace v ČR za období let 1990-2017 dosáhla 498 % (viz Tabulka 1).

Tabulka 1 Meziroční a kumulovaná inflace v ČR v období 1990-2017

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
mezir.	100,0	156,6	111,6	120,8	110,0	109,1	108,8	108,5	110,7	102,1	103,9	104,7	101,8	100,1	102,8	101,9	102,5
kumul.	100,0	156,6	174,1	210,3	231,3	252,5	274,7	297,9	329,7	336,7	349,9	366,3	372,9	373,3	383,8	391,1	400,9

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	06/2018
102,8	106,3	101,1	101,5	101,9	103,3	101,4	100,4	100,3	100,7	102,5	102,6
412,1	438,1	442,8	449	457,5	472,6	479,2	481,1	482,6	486	498,1	511

Pramen: ČSÚ

V porovnání s celostátní inflací (růstem spotřebitelských cen) v období 1990-2017 na úrovni cca 500 %, ceny průmyslových výrobců vzrostly na 350 % a ceny stavebních prací na 480 % („jsou tahounem inflace a korupce“). Naproti tomu ceny zemědělských výrobců ve stejném období dlouhodobě stagnovaly a dosáhly v roce 2010 jen 121 %, z toho v živočišné výrobě jen pouhých 113 % a v rostlinné výrobě 124 %, v lesnictví za období 1991-2009 pak na 141 %. K roku 2017 vzrostly ceny zemědělských výrobců na 148 %, z toho u živočišných výrobků jen na 133 % a u rostlinných na 158 % (viz tabulka 2).

Tabulka 2 Indexy cen výrobců v ČR za období 1990-2017 (rok 2000=100 %)

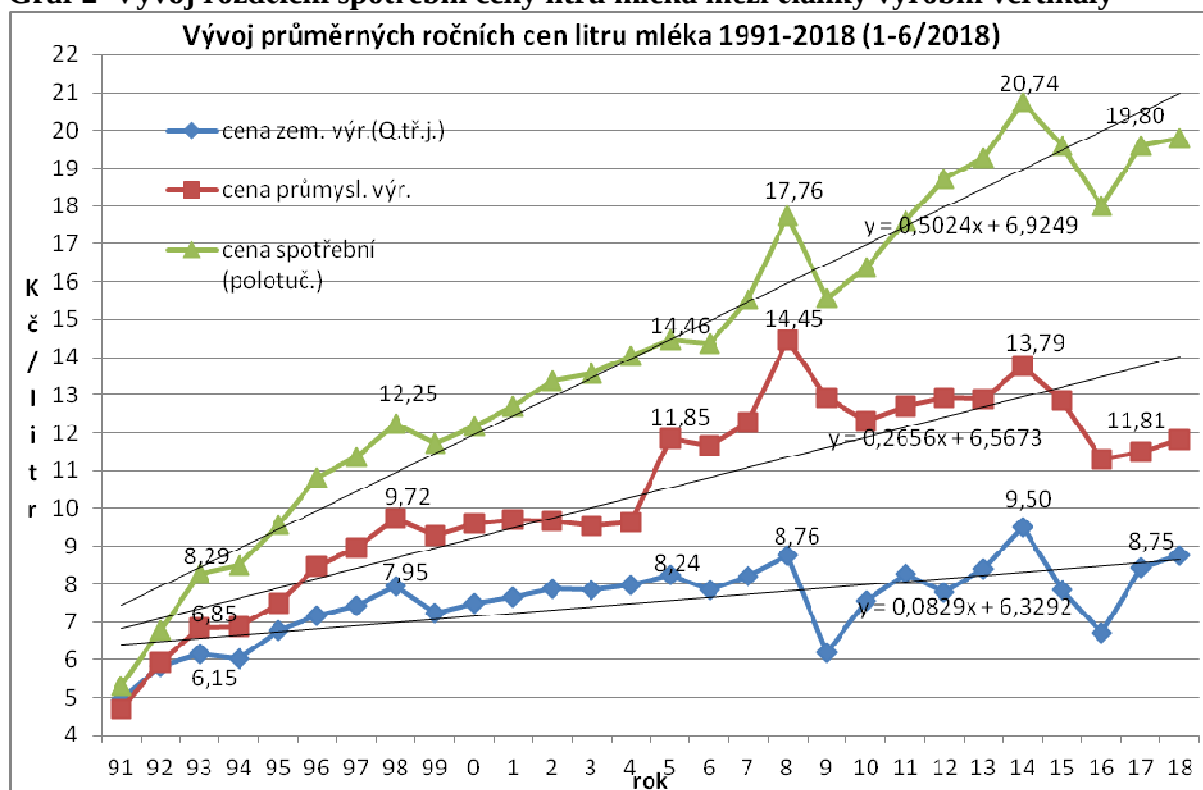
Období	Zemědělských výrobců	v tom výrobků		Lesnictví	Průmyslových výrobců	Stavebních prací
		živočišných	rostlinných			
1990	78.9	79.1	78.5	x	35.3	27.6
1991	69.5	67.3	73.1	57.5	60.1	38.2
1992	74.8	72.5	78.6	72.7	66.1	42.7
1993	80.4	75.7	89.2	73.3	72.2	53.7
1994	84.6	84.0	85.6	70.2	76.1	61.2
1995	91.0	90.7	91.7	81.4	81.8	67.6
1996	98.6	95.4	107.0	78.7	85.8	75.3
1997	101.5	98.0	110.6	81.4	90.0	83.9
1998	103.4	103.1	104.6	98.0	94.4	91.7
1999	91.6	92.7	88.9	100.0	95.3	96.1
2000	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
2001	109.0	109.5	108.0	97.6	102.8	104.1
2002	98.6	96.3	103.0	89.3	102.3	106.8
2003	95.8	92.5	102.0	80.3	101.9	109.2
2004	103.5	98.1	113.8	75.2	107.7	113.3
2005	94.0	98.5	85.4	79.1	110.9	116.6
2006	96.0	95.6	96.8	83.6	112.7	119.4
2007	111.8	97.1	128.0	83.8	117.3	124.1
2008	121.7	102.2	143.1	79.5	122.6	129.6
2009	91.5	86.6	97.0	80.8	118.8	131.1
2010	95.6	89.5	97.7		120.2	131.8
2010/1990	1.21	1.13	1.24	1.41*	3.41	4.78
2011	116,1	96,8	130,4		126,9	131,1
2012	120,5	102,0	133,9	100	129,6	130,2
2013	125,9	105,9	140,8	98,9	130,6	
2014	121,1	111,1	126,2	109,2	129,6	
2015	113,8	99,4	123,5	110,9	125,4	
2016	108,2	92,4	119,7	96,8	121,3	
2017	117,0	105,3	123,8		123,5	132,4
2017/1990	148,3	133,1	157,7		3,50	4,80

Pramen: ČSÚ, * lesnictví 2009/1991

Vzhledem k nerovnosti tržních sil ve vertikálách hlavních potravin, založené nevhodnou privatizací, která neumožnila vlastnické propojení prvovýrobců ve vertikálách výroby hlavních potravin, a následným prosazováním doktríny vše řešící úlohy volného trhu, se na rozdělování příjmů ze spotřebitelského prodeje dominantně podílejí ekonomicky silné a globální soutěž zemědělských prvovýrobců organizující obchodní řetězce a v posledních letech i koncentrovaní zpracovatelé zemědělských surovin a nadnárodní dodavatelé vstupů (Seják, 2009).

Tak např. v r. 1993 dostávali zemědělci za litr plnotučného mléka 6,15 Kč, mlékárny dodávaly obchodníkům litr polotučného mléka za 6,85 Kč a obchodníci jej prodávali za 8,29 Kč. To znamená, že mlékárny získávaly z litru polotučného mléka 0,70 Kč a zároveň i podíl smetany nad 1,5 % polotučného mléka. Obchodníci získávali z litru polotučného mléka 1,44 Kč (z toho DPH činila 0,41 Kč), takže obchodníci z litru polotučného mléka získávali cca 1 Kč. V r. 2005 z roční průměrné spotřebitelské ceny litru polotučného mléka 14,46 Kč získával zemědělský výrobce 8,24 Kč, zpracovatelé 3,61 Kč a obchodníci 2,61 Kč. Naproti tomu v první polovině r. 2011 ze spotřebitelské ceny 17,34 Kč zemědělci získávali pouze 8,20 Kč, zpracovatelé 4,39 Kč a obchodníci 4,75 Kč. V první polovině roku 2018 zemědělci získávali 8,75 Kč za litr plnotučného mléka, mlékárny pak 3,06 Kč za litr polotučného mléka a **obchodníci 7,99 Kč** za prodaný litr polotučného mléka. Takže hodnota „přidaná“ obchodníky (což je jen ekonomický eufemismus, zakrývající základní zdroje nespravedlností liberálního tržního systému) **stoupla od r. 1993 na osminásobek!!!** Existuje snad lepší příklad moderního neokolonialismu, tak jak skrytě funguje pomocí cenové a kursové politiky mezinárodních kapitálových skupin, který v praxi uplatňují vůči zemědělcům i spotřebitelům v ČR nadnárodní obchodní řetězce? Přitom nákladové analýzy ukazují, že litr kvalitního mléka většina zemědělských výrobců v ČR nedokáže vyrobit pod 8 Kč. Podle Zemědělského svazu ČR činily v letech 2007-2017 průměrné výrobní náklady 1 litru mléka 8,43 Kč/litr, zatímco průměrná cena zemědělského výrobce činila v tomtéž období podle údajů ČSÚ 7,97 Kč/litr. Tzn., že v posledních 11 letech z každého vyrobeného litru mléka vykázal zemědělský výrobce z tržních příjmů ztrátu cca 0,50 Kč/litr, kterou hradí opět spotřebitel prostřednictvím tzv. unijních a národních dotací do zemědělství, které jsou ve skutečnosti dotacemi pro nadnárodní kapitálové skupiny.

Graf 2 Vývoj rozdělení spotřební ceny litru mléka mezi články výrobní vertikály

Pramen: ČSÚ, Indexy cen zemědělských výrobců, průmyslových výrobců a indexy spotřebitelských cen potravinářského zboží, <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-7>

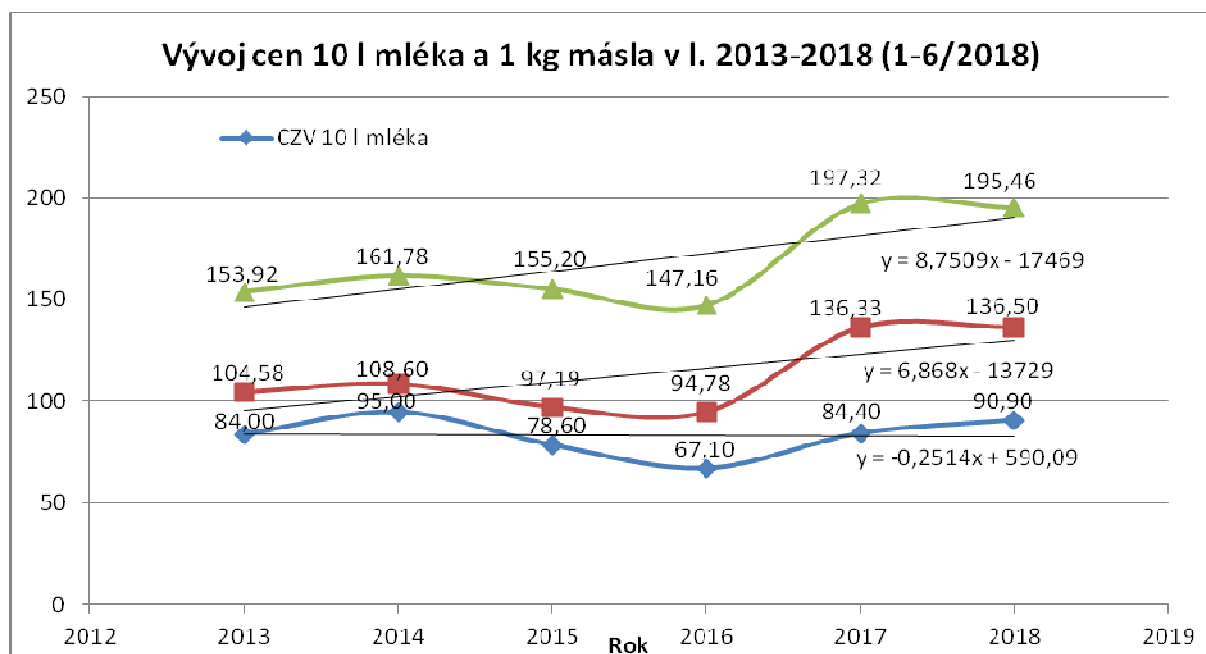
Křivky vývoje cen v jednotlivých vrstvách potravní vertikály prokládám i lineární funkcí, aby bylo na směrnicih funkcí z dlouhodobého hlediska vidět rozdílná průměrná roční tempa růstu cen v jednotlivých vrstvách výrobní vertikály. Zatímco zemědělec „přidával“ k litru plnotučného mléka ročně 8 haléřů, mlékárna již 26 haléřů a obchodní řetězec si prostřednictvím své ekonomické moci „přidává“ ročně ke své marži z litru polotučného mléka celých 50 haléřů. Z těchto rozdílných temp se v kontextu základních zemědělských produktů rodí neustálý pokles podílu zemědělství na HDP a naopak růst podílu průmyslu a zejména pak podílu obchodu na „přidané hodnotě“.

Pokud snad u mléka zapůsobil kolem roku 2014 zákon o nadměrné tržní síle (účinný od r. 2010) či zapůsobil jiný faktor, že ceny mléka dva roky klesaly, pak navazující články mlékárenských zpracovatelů i obchodních řetězců se na rozdíl od zemědělců z hlediska zajištění svého neadekvátně vysokého podílu na rozdělení spotřební ceny „zhojily“ ekonomicky nezdůvodněným nárůstem cen másla.

Zatímco ceny mléka jako tržní příjem zemědělců (CZV) v posledním pětiletí stagnují resp. mírně klesají (viz graf 3), potom ceny másla od průmyslových zpracovatelů (CPV) rostou a to ročně o téměř 7 Kč za 1 kg a měrně nejvyšší roční růst zaznamenávají spotřebitelské ceny másla (SC) a to o téměř 9 Kč za 1 kg.

Jestliže před deseti lety v r. 2008 činila průměrná roční spotřebitelská cena 1 kg másla 114,74 Kč a v první polovině r. 2018 činí již 195,46, potom s ohledem na velmi mírný nárůst ceny 10 litrů mléka o 3,30 Kč je nárůst ceny 1 kg másla o 80 Kč ekonomicky nezdůvodněný, nepodložený reálnými náklady a tedy neoprávněný, vyvolaný nadměrnou tržní silou obchodních řetězců a znamenající ochuzování českých domácností ve prospěch mezinárodního kapitálu podnikajícího v mlékárnách a obchodních řetězcích.

Graf 3 Rostoucí podíl mlékáren a obch. řetězců na rozdělení hodnoty másla

Pramen: ČSÚ, Indexy cen zemědělských výrobců, průmyslových výrobců a indexy spotřebitelských cen potravinářského zboží

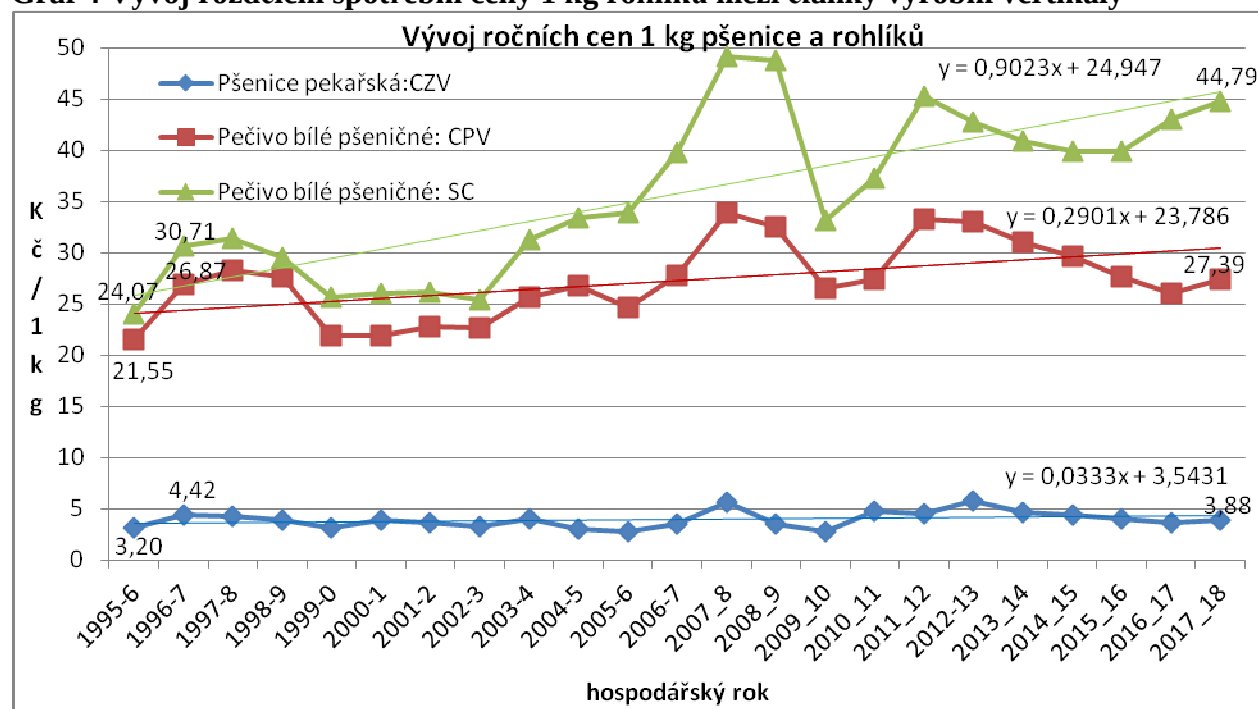
Z grafu 3 vyplývá, že v posledních pěti letech zemědělcům cena 10 litrů plnotučného mléka klesala ročně o 25 haléřů, zatímco mlékárna si k ceně 1 kg másla přidávala ročně 6,87 Kč a

obchodní řetězec si ročně přidával 8,75 Kč. Vzhledem k degresivnímu vývoji ceny mléka jsou to ekonomicky nezdůvodněné nárůsty cen másla.

Podobné zneužívání tržní moci v navazujících člancích potravních vertikál lze pozorovat také u dalších základních potravinářských komodit, např. ve výrobě a prodeji pekárenských výrobků a pšeničného pečiva. Zemědělec v hospodářském roce 1996-1997 prodával 1 kg pekárenské pšenice za 4,42 Kč, pekař kilogram rohlíků za 26,87 a obchodník spotřebitelům za 30,71 Kč. O jednadvacet let později zemědělec v hospodářském roce 2017-2018 prodával za 3,88 Kč, pekař za 27,39, ale obchodník již za 44,79 Kč. Obchodník z každého kilogramu rohlíků i po odečtení DPH získává téměř beznákladovou marži ve výši 10,68 Kč.

Jestliže v polovině 90. let stačila obchodníkovi marže 2-4 Kč/1 kg rohlíků, pak v hospodářském roce 2017-18 je to již 17,40 Kč/1 kg rohlíků. Je to opět ekonomicky neodůvodněné každodenní dobývání renty a její odčerpávání zahraničním kapitálem z prodeje základní potraviny v ČR.

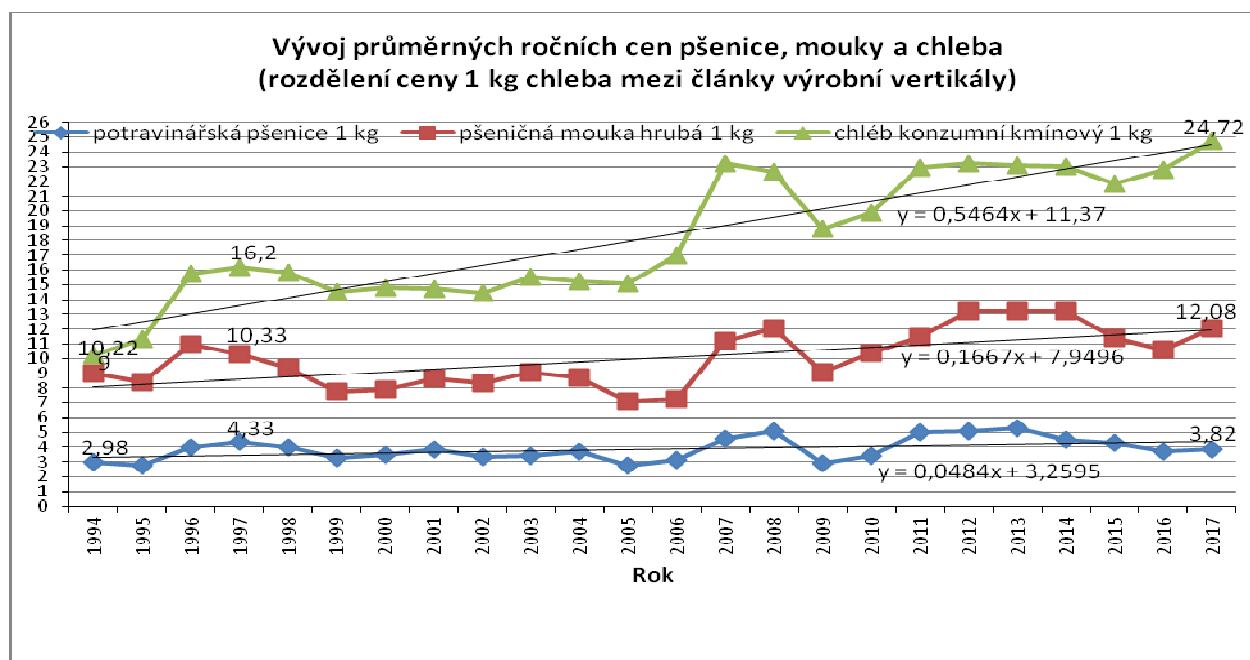
Graf 4 Vývoj rozdělení spotřební ceny 1 kg rohlíků mezi články výrobní vertikály

Pramen: ČSÚ, Indexy cen zemědělských výrobců, průmyslových výrobců a indexy spotřebitelských cen potravinářského zboží, <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-7>

Velmi podobný obraz poskytuje i rozdělování hodnoty ve výrobě další základní potraviny a to kmínového chleba. Vidíme opět stagnaci cen zemědělských výrobců, mírné tempo růstu cen průmyslových výrobců (pekáren) a vysoké tempo růstu podílu obchodních řetězců.

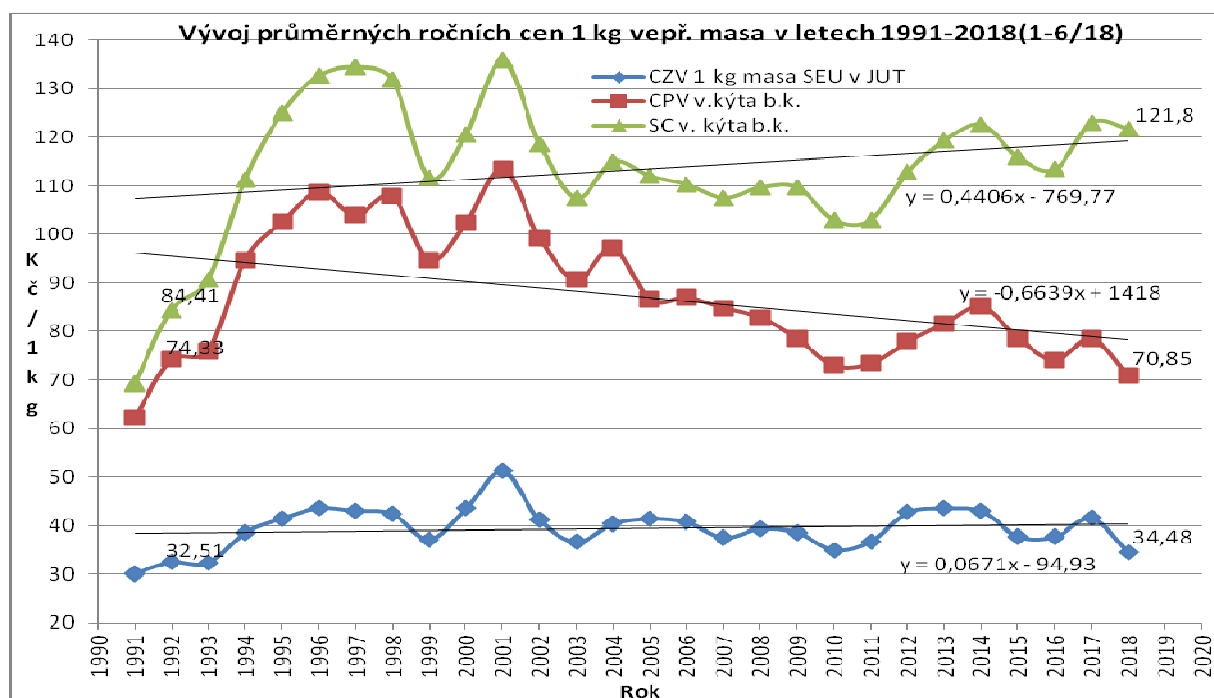
Graf 5 Rozdělení spotřební ceny 1 kg chleba mezi články výrobní vertikály

Pramen: ČSÚ, Indexy cen zemědělských výrobců, průmyslových výrobců a indexy spotřebitelských cen potravinářského zboží

I když vývoj rozdělení hodnoty u vepřového masa jako další základní potraviny skýtá na první pohled odlišný vývoj, podrobnější seznámení s vývojovými trendy ukazuje, že základní trend růstu podílu obchodních řetězců zůstává i v této komoditě obdobný jako u jiných základních potravin. Odlišnost vývojových trendů u vepřového masa v 90. letech patrně vyplynula z dramatického poklesu spotřeby hovězího masa v souvislosti s nástupem nemoci „šilných krav“ a rostoucí poptávkou po mase vepřovém.

Graf 6 Vývoj rozdělení spotřební ceny 1 kg vepřové kýty mezi články výrobní vertikály

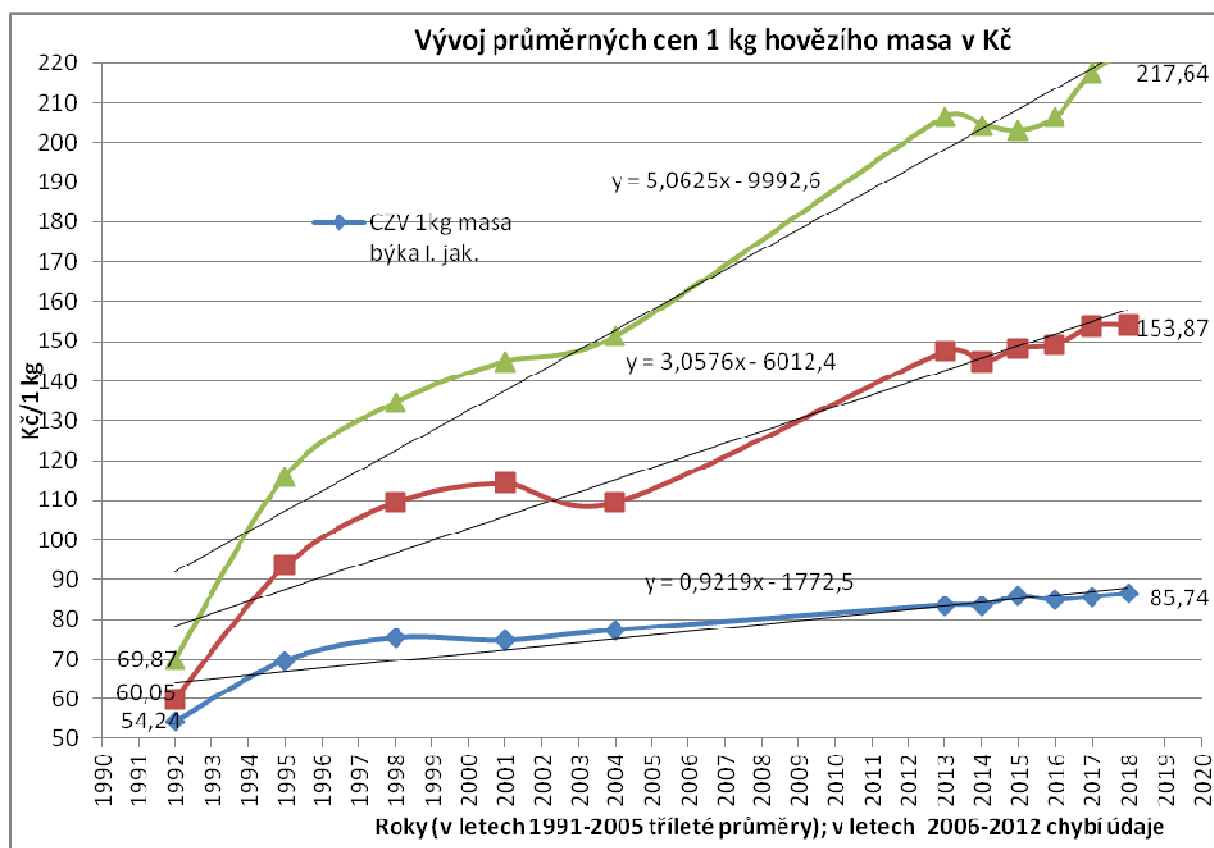

Pramen: ČSÚ, Indexy cen zemědělských výrobců, průmyslových výrobců a indexy spotřebitelských cen potravinářského zboží

Z grafu 6 vyplývá, že od 90. let pětinasobně narostly marže obchodníků a to přesto, že ceny průmyslových výrobců, které raketově vzrostly ke konci 90. let, dlouhodobě klesají a jejich absolutní výše je v r. 2018 srovnatelná s cenami 90. let.

Na následujícím grafu 7 je ukázán dlouhodobý vývoj cen hovězího masa, v němž se promítají stejné jevy nerovnoměrného rozdělování hodnoty spotřebitelské ceny 1 kg hovězího zadního jako v předcházejících příkladech hlavních potravin. V první polovině 90. let se 1 kg hovězího od zemědělce vykupoval za asi 54 Kč, cena průmyslového výrobce činila 60 Kč a spotřebitelská cena 1 kg hovězího zadního cca 70 Kč. Za období 1991 až 2018 se cena průmyslového výrobce zvedla z oněch 60 Kč na cca 154 Kč a spotřebitelská cena ze 70 na 217 Kč za 1 kg. Znamená to, že oproti ceně zemědělského výrobce cena průmyslového zpracovatele rostla třikrát rychleji a cena spotřebitelská dokonce pětkrát rychleji. Zatímco na počátku 90. let stačilo jatkým z 1 kg asi 6 Kč a obchodníkům cca 10 Kč, v roce 2018 průmyslový výrobce již připočítává cca 10x více (téměř 70 Kč) a obchodní řetězce dalších cca 64 Kč, tj. cca 7x více než na začátku. Je to jen další příklad neopodstatněného vysávání peněženek českých spotřebitelů.

Graf 7 Vývoj rozdělení spotřební ceny 1 kg hovězího masa mezi články výrobní vertikály

Pramen: ČSÚ, Indexy cen zemědělských výrobců, průmyslových výrobců a indexy spotřebitelských cen potravinářského zboží

Čeští zemědělci, ale také zemědělci většiny dalších zemí, jsou pod vlivem nadměrné tržní moci globálních obchodních sítí i nadnárodních dodavatelů vstupů do zemědělské výroby prakticky trvale nuceni prodávat pod svými národními výrobními náklady. V důsledku tohoto státem posvěceného „selhávání“ liberalizovaného a deformovaného nerovnovážného trhu, kdy jednotlivý zemědělský výrobce stojí proti globalizované síti dodavatelů vstupů do zemědělství i globalizované obchodní síti poptávky, a v důsledku silového prosazování jejich nadměrné tržní moci a nadměrného podílu na „nové hodnotě“ trvale klesá v České ekonomice podíl

agrárního sektoru (zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství) a to jak na HDP, tak i na počtech pracovních sil. Navíc udržitelnost zemědělských půd v ČR je vážně narušena plošnými melioracemi přibližně 1 mil. hektarů z období centrálně plánované ekonomiky, které sice umožnily zvýšit produkci obilovin, ale za cenu následně výrazně zvýšené míry rozkladu organických látek v půdě a řádově vyšší eroze a odnosu alkálií z půd, kdy jde o rychlé „stárnutí půd“, tj. ztrátu jejich základní úrodnosti (Seják a kol., 2008).

Je proto zcela opodstatněné, že osm „nových“ členských zemí EU včetně Polska, Česka a Slovenska, Maďarska, Bulharska, Rumunska, Chorvatska a Slovinska podporuje zákaz nekalých obchodních praktik vůči dodavatelům potravin. Všechny země vyslovily jednoznačný souhlas s tím, že postavení zemědělců v rámci potravinového řetězce se musí zlepšit. S návrhem zakázat nekalé praktiky obchodním řetězcům vůči dodavatelům přišla Evropská komise letos v dubnu. Dosavadní neúčinné řešení nekalých praktik se ovšem dosud jeví spíše jen jako krycí zástěrka enormního odčerpávání kupní síly obyvatel „nových“ členských zemí EU ze střední a východní Evropy. A proto je třeba především začít politicky řešit spojenými silami „nových členských zemí“ toto neodůvodněné odčerpávání kupní síly, protože právě jeho prostřednictvím se tvoří základy pro vznik dvourychlostní EU.

Zdá se, že z výše uvedených i dalších důvodů zejména velké, kapitálově vybavené, členské země hodlají i po roce 2020 trvat na zachování přebujelého dotačního systému. Komise i EP požadují, aby struktura SZP i v období po roce 2020 zůstala dvoupilířová, první pilíř by měl být nadále plně financován z rozpočtu EU, zatímco ve druhém pilíři by mělo zůstat víceleté plánování, smluvní přístup a spolufinancování (Sdělení EK o SZP po roce 2020). V návrhu víceletého finančního rámce (VFR), který Komise na období 2021–2027 předložila, je pro SZP vyčleněna částka ve výši 365 miliard EUR (v současných cenách). To odpovídá průměrnému podílu 28,5 % z celkového rozpočtu EU na období 2021–2027. Z této celkové částky na SZP je 265,2 miliard EUR určeno na přímé platby, 20 miliard EU na opatření na podporu trhu (EZZF) a 78,8 miliard EUR na rozvoj venkova (EZFRV).

Jaké jsou hlavní cíle budoucí SZP v období 2021–2027? Budoucí SZP se soustředí na tři obecné cíle v devíti bodech, které odrážejí hospodářský, environmentální a sociální význam této politiky (Sdělení EK):

1. podporovat životaschopné příjmy hospodářských podniků a jejich odolnost na celém území EU za účelem vyššího zabezpečení potravin
2. posílit tržní orientaci a zvýšit konkurenceschopnost včetně většího důrazu na výzkum, technologie a digitalizaci
3. zlepšit postavení zemědělců v hodnotovém řetězci
4. přispívat ke zmírňování změny klimatu a přizpůsobování se této změně, jakož i k udržitelné energetice
5. podporovat udržitelný rozvoj a efektivní řízení přírodních zdrojů, např. vody, půdy a ovzduší
6. přispívat k ochraně biologické rozmanitosti, zlepšení ekosystémových služeb a zachování přírodních stanovišť a krajiny
7. přilákat do odvětví mladé zemědělce a usnadnit rozvoj podnikání ve venkovských oblastech
8. podporovat zaměstnanost, růst, sociální začlenění a místní rozvoj ve venkovských oblastech, včetně biohospodářství a udržitelného lesního hospodářství
9. zlepšit reakci zemědělství EU na společenskou poptávku v oblasti potravin a zdraví, včetně poptávky po bezpečných, výživných a udržitelných potravinářských výrobcích, jakož i požadavcích na dobré životní podmínky zvířat.

Členské státy budou moci přizpůsobit nástroje realizace SZP svým specifickým potřebám a způsob, jakým to hodlají učinit, stanoví v komplexním strategickém plánu SZP. V těchto strategických plánech SZP bude stanoveno, co každý stát navrhuje udělat ke splnění celkových cílů SZP s ohledem na své vlastní specifické potřeby. Určí se v nich strategii a vysvětlí způsob, jakým budou opatření v rámci obou pilířů přispívat k dosažení cílů. Plány rovněž stanoví jednotlivé úkoly k dosažení těchto cílů,

pokrok v plnění těchto úkolů bude posuzován na úrovni členského státu a ověřován Evropskou komisí v rámci nového každoročního monitorování a přezkumu.

Evropská komise bude muset nejdříve každý strategický plán SZP schválit, aby se zajistilo, že je i nadále v souladu s celounijními cíli, že zachovává společný charakter politiky a nenarušuje vnitřní trh nebo nevede k nadměrné zátěži příjemců nebo správních orgánů.

Přímé platby zůstanou základní součástí politiky, protože je nutné podporovat příjmy zemědělců, chceme-li vybudovat inteligentní a odolné zemědělské odvětví. Komise navrhuje snížení plateb od 60 000 EUR a povinné zastropování plateb nad 100 000 na jeden zemědělský podnik. Náklady práce se budou plně zohledňovat. To by mělo přinést spravedlivější rozdělení plateb.

Uvolněné prostředky budou přerozděleny v rámci každého členského státu buď prostřednictvím redistributivních přímých plateb, nebo prostřednictvím rozvoje venkova, především proto, aby k malým a středně velkým zemědělským podnikům směřoval větší podíl prostředků na přímé platby přidělených každému státu. Členské státy budou také moci nabídnout malým zemědělcům určitou zaokrouhlenou paušální částku za rok, což bude administrativně daleko jednodušší, jelikož příjemci nebudou muset vyplňovat každý rok novou žádost o platbu. Každý členský stát si sám určí, jak bude definovat malého zemědělce, jelikož zemědělské odvětví je v každé zemi odlišné.

Pro orientaci společné zemědělské politiky po roce 2020 by bylo z hlediska komparativních výhod českého zemědělství (větší výměry zemědělských podniků, efektivnější uplatnění technologií, kvalifikovaní zemědělští odborníci atd.) nejvhodnější, kdyby členské země EU přistoupily ke zrušení podstatné části unijních zemědělských dotací (společné unijní prostředky jsou potřebné pro naléhavější společenské potřeby) a zabezpečily institucionálně tržní řešení ve svých národních ekonomikách tak, aby se mohla uplatňovat ekvivalentní směna, aby zemědělcům jednotlivých členských zemí byly uhrazovány jejich průměrné národní výrobní náklady.

Z provedených odhadů vyplývá, že problém zastropování a degresivních přímých plateb je velkým problémem pouze pro ČR a Slovensko, pro SRN a Maďarsko jen částečný.

České zemědělství vyprodukovalo v r. 2017 rostlinnou a živočišnou produkci v celkovém objemu 133 mld. Kč (RV 73,7 mld. Kč, ŽV 51,4 mld. Kč, ostatní produkce 7,9 mld. Kč), stejně jako v r. 2016. Zisk zemědělského sektoru se udržel na relativně vysoké úrovni posledních roků, v roce 2017 byl 21,3 miliardy Kč. Přitom na dotacích bylo v r. 2017 vyplaceno do českého zemědělství v souhrnu SZP celkem 45,5 mld. Kč. Z uvedených údajů je zřejmé, že české zemědělství by na základě pouze tržních příjmů bylo hluboce ztrátové (což znamená, že volný trh je neefektivní a nefunkční, protože nezajišťuje jednotlivým článkům potravních vertikál úhradu jimi vytvářených nových hodnot). Zároveň lze z údajů také vyvodit, že významná část tzv. dotací do zemědělství je prostřednictvím nespravedlivého rozdělování hodnoty v potravních vertikálách průběžně odsávána nadnárodními společnostmi agrobiznisu dodavatelských, ale i navazujících článků potravních vertikál.

Redukce výrobních kapacit českého zemědělství je proto třeba promyšleně nahrazovat agro-environmentálními opatřeními, která budou maximálně přispívat k udržení současného českého zemědělství a zejména k udržení a obnově úrodnosti a organické složky zemědělských půd za účelem zlepšení kvality krajiny a hlavních životodárných služeb jejich ekosystémů. Na tyto předpokládané změny v očekávané struktuře unijních dotací je třeba, aby české zemědělství bylo v předstihu připravené a k tomuto cíli podpory orgánů státní a veřejné správy v agrárním sektoru směřuje i celý tento podkladový dokument.

Veškeré vize českého zemědělství zůstanou jen mlácením prázdné slámy, dokud se nezačnou řešit zásadní problémy nefunkčnosti a selhávání volného trhu v oblasti potravin.

Trh přestal být již od počátku přechodu k tržnímu ekonomickému systému v 90. letech efektivním nástrojem alokace zemědělských aktivit v důsledku trvalého prosazování

nadměrné tržní moci dodavatelských i odběratelských článků potravních řetězců. Politikové v ČR v duchu dominujícího liberalismu ponechali vývoj zemědělské výroby zcela volné hře nerovných tržních sil, což nemůže končit jinak než neustálým poklesem podílů zemědělství na tvorbě společenské produkce, trvalým útlumem zemědělských činností a odsáváním kupní síly českých spotřebitelů, což samozřejmě multiplikovaně působí na zrychlování veřejného zadlužování České republiky. Multiplikovaně v tom smyslu, že klesající zemědělské činnosti plodí nezaměstnanost, závislost na sociálních výdajích, nevyrobená produkce se musí dovézt, čím zvyšuje pasivní saldo zahraničního obchodu atd.

Státní správa odpovědná za stav zemědělství musí začít řešit tyto základní ekonomické problémy, které za téměř třicet let uplatňování volnotržní alokace dovedly ke stavu, kdy kupní síla českého zemědělce z tržních příjmů poklesla v r. 2009 na **pouhých 27 % !!!** jeho kupní síly z r. 1990 a tato silně redukováná kupní síla stagnuje i v posledním desetiletí. Zatímco **inflace** (čili růst hladiny spotřebitelských cen) **v ČR** stoupla v uplynulém téměř třicetiletí působnosti volnotržního alokačního systému (1990-2018) na asi **500 %**, pak **ceny zemědělských výrobců rostly jen mírně** (zaznamenaly jen nepatrný růst pouhých 148 %)?

Z hlediska české i evropské potravinové bezpečnosti a z hlediska sladění zemědělské výroby s potřebami ochrany životního prostředí (včetně ekonomického vyjádření dosud bezplatných služeb ekosystémů) by bylo mnohem efektivnější zaručit národním zemědělcům členských zemí EU **garantované ceny kryjící průměrné národní náklady** a tím odbourat nejen velmi kontraproduktivní byrokratický moloch unijních i národních zemědělských dotací, které neefektivně polykají významnou část rozpočtu Evropské unie i významnou část národních veřejných rozpočtů, ale i odbourat negativní dopady nadměrné tržní moci velkých zpracovatelských firem a nadnárodních sítí hyper a supermarketů, která vede k neekvivalentnímu a nerovnovážnému rozdělování důchodů v potravních vertikálách a k odsávání části těchto veřejných podpor v podobě mimořádných zisků těchto mocných firem.

Bez řešení těchto zásadních ekonomických problémů nekontrolované tržní alokace v oblasti výroby a distribuce potravin potáhne české zemědělství spolu s dalšími flagrantními nerovnostmi rozdělování v ČR (jakým je např. téměř bezplatné drancování přírodních zdrojů zahraničními i domácími vlastníky těžebních práv) zemi dál do dluhové pasti.

Kam dovedl české zemědělství liberalizovaný tržní systém za uplynulých 20 let, nejlépe vyplyne ze srovnání zemědělské produkce z konce 80. let se současnou produkcí. Pozice českého zemědělství je nejvíce určována relativní stabilitou osevních ploch obilovin, neboť srovnáme-li produkční plochy např. v r. 1987 kdy činily 1,689 mil. ha a v hosp. roce 2009-10 kdy činily 1,542 mil. ha, vidíme jen úbytek produkčních ploch o 9 %, který je vyrovnán nárůstem hektarových výnosů, takže zatímco celková sklizeň obilovin v r. 1987 činila 7,532 mil. t, pak v roce 2009-10 dosáhla 7,832 mil. t. Problémem je, že z produkce 2009 bylo 2,282 mil. t obilovin vyvezeno jako nezpracovaná surovina, zatímco v r. 1987 byl vývoz obilovin zcela nepatrný a obiloviny byly využity v živočišné produkci. Zcela dramatické úbytky nastaly ve stavech hospodářských zvířat.

Tab. 3 Pokles stavů hosp. zvířat (v tis. ks) v ČR v období mezi r. 1987 a 2009

Stavy hosp. zvířat	1987	2009	2018	2018/1987 (v %)
Skot celkem (tis. ks)	3 467	1 363	1 415,7	40,8
Krávy dojené (tis. ks)	1 256 (užitk. 3814 l/ks)	394 (užitk. 6870)	372,4 (užitk.8222)	29,6
Prasata	4 618	1 971(0,704kg/ks/d)	1 557,2	33,7
Drůbež	31 663	26 491	23 572,8	74,4
Slepice	15 347 (roč.sn.248/ks)	10 443 (290/ks)	7 989,6	52

Pramen: Statistická ročenka ČSSR 1988, Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2009, 2016, 2017

Lze konstatovat, že jestliže ke konci období centrálně plánovaného systému bylo dosahováno přibližné soběstačnosti ve výrobě základních zemědělských produktů, pak pod vlivem působení volné tržní konkurence (prosazované jak přímou mezinárodní konkurencí mezi zemědělskými výrobci, tak i prostřednictvím sítí nadnárodních obchodních řetězců) je v současné otevřené české ekonomice zemědělská výroba značně utlumená, což působí na každoroční obchodní schodek v agrární bilanci zahraničního obchodu, roste zadluženost ČR.

Tab. 4 Vývoj agrárního zahraničního obchodu (AZO) (mil. Kč)

	Vývoz AZO	Dovoz AZO	Bilance
2005	78 519,6	103 744,2	- 25 224,6
2006	79 243,9	113 328	- 34 084,1
2007	99 571,8	129 656,7	- 30 084,9
2008	106 956,8	130 162,7	- 23 205,9
2009	105 374,1	133 362,8	- 27 988,7
2010	105 000	140 000	- 35 000
2011	120 900	155 900	- 35 000
2012	147 000	171 800	- 24 800
2013	158 900	182 600	- 23 700
2014	179 500	197 700	- 18 200
2015	201 386	220 700	- 19 314
2016	202 200	224 900	- 22 700

Pramen: Zprávy o stavu zemědělství ČR za roky 2009-2017

Zároveň je třeba vidět, že přímé platby zcela deformují tržní prostředí a motivují farmáře k nevýrobě. Nejeefektivnější, z hlediska nákladové rentability jsou pak farmáři, kteří nevyrábí žádnou produkci, kromě chovu minimálních stavů přežvýkavců a pouze jednou nebo 2 x za rok posečou své zatravněné pozemky. Takový farmář je vysoce ziskový. Neinvestuje, nemá žádné externí pracovní síly, nemusí se vzdělávat, pouze konzervuje krajinu a při minimálních nákladech a vysokých příjmech ve formě dotací vykazuje rentabilní výrobu. V ČR jsou běžné farmy s touto strukturou příjmů a nákladů na 1000 ha zemědělské půdy:

Tab.1. Agregovaná výsledovka zemědělského podniku

973 ha z toho 640 ha T a T-SP, LFA typu O^A, 5 zaměstnanců,

položka	tis. Kč.
výkony	774
výrobní spotřeba	3545
osobní náklady	2814
daně a poplatky	261
odpisy DM	1343
ostatní provozní výnosy (dotace)	8130
ostatní provozní náklady	304
Hospodářský výsledek provozní	637
Hospodářský výsledek z finančních operací	-293
Hospodářský výsledek z hospodářské činnosti	344
Přidaná hodnota	-2771

Pramen: Ing. Seidenglanz, býv. ředitel VÚChS Rapotín

Bez dotací by takový podnik vykázal ztrátu a zkrachoval by. Díky evropským daňovým poplatníkům takový farmář ekonomicky úspěšně žije. Neinvestuje, díky dotacím na něj nedoléhá konkurenční tlak, neřeší jak zefektivnit výrobu. Aktivně tak přispívá, díky deformujícímu vlivu Evropských dotací, k zaostávání a ztrátě konkurenceschopnosti evropského zemědělství.

3. Pozice Pardubického kraje v udržitelnosti rozvoje zemědělství a venkova

Jaká je nynější výchozí situace Pardubického kraje (PaK) v porovnání se situací v ČR a situací v dalších krajích? PaK je pátým nejmenším krajem ČR a zahrnuje území čtyř někdejších okresů (Pardubice, Chrudim, Ústí nad Orlicí, Svitavy). Vykazuje rozlohu 4 519 km² (5,7 % rozlohy ČR), na počtu obyvatel ČR se v roce 2016 podílel 4,9 % a na tvorbě HDP ČR se v r. 2008 podílel jen 4,1 %, v r. 2016 dokonce jen 3,9 %. Přitom v r. 2016 dosáhl PaK v rámci krajů celostátně absolutně nejvyšší měrné zemědělské produkce na hektar obdělávané zemědělské půdy ve výši 46 717 Kč (naproti tomu v posledním Karlovarském kraji jen 20 032 Kč/ha).

Počet obyvatel k 30.6.2011 činil 517 169, v r. 2016 pak 518 362, žijících ve 451 obci, při hustotě 114,4 osob/km², v roce 2016 pak 114,7 osob/km². Oproti celostátnímu podílu 70,1 %, podíl městského obyvatelstva PaK činí „pouze“ 62, 1 %, čili 37,9 % obyvatelstva kraje (196 tis.) žije na venkově.

Z celkové výměry kraje v r. 2010 připadalo nadprůměrných 60,2 % na zemědělskou půdu, přitom orná půda tvořila 43,9 %. Lesní pozemky pokrývaly 29,6 % rozlohy kraje. V roce 2016 poklesl podíl zemědělské půdy na 59,8 % a orné půdy na 43,2 %, podíl lesů nepatrně vzrostl na 29,8 %. V porovnání s ČR (54 %) jde o nadprůměrné zemědělské využití území PaK a to na úkor nižšího podílu lesních ploch, které v celostátním měřítku pokrývají 34 % území ČR.

Z hlediska vybavenosti půdou je na tom občan PaK relativně lépe, protože na něj připadá asi 0,52 ha zemědělské půdy oproti celostátnímu průměru ve výši asi 0,42 ha.

Tab. 6 Vybrané údaje za Pardubický kraj - využití půdy

	2000	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Celk. výměra (ha)	451 853	451 846	451 875	451 895	451 896	451 900		
zemědělská půda:	274 641	273 483	272 179	270 881	270 566	270 348		
Orná	201 949	200 100	198 403	196 335	195 891	195 227		
zahrady	11 192	11 246	11 245	11 253	11 261	11 266		
ovocné sady	2 013	1 926	1 907	1 920	1 905	1 901		
trv. travní porosty	59 487	60 211	60 624	61 374	61 508	61 955		
nezemědělská půda:	177 212	178 362	179 697	181 014	181 330	181 552		
lesní pozemky	132 510	133 109	133 692	134 324	134 532	134 607		
Vodní plochy	6 076	6 213	6 345	6 465	6 498	6 529		
zastav. pl. a nádv.	7 100	7 183	7 285	7 457	7 454	7 466		
ostatní plochy	31 526	31 857	32 375	32 768	32 846	32 950		

Pramen: http://www.pardubice.cz/so.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/vyuziti_pudy-xe

Přestože zemědělská půda a lesní pozemky tvoří dohromady téměř 90 % (89,6 %) území PaK, činil v r. 2016 podíl primárního sektoru zemědělství, lesnictví a rybolovu na počtu zaměstnaných v kraji 4,1 % a na tvorbě hrubé přidané hodnoty pouze 3,4 % z celkové roční

přidané hodnoty v kraji (průmyslový sektor 38,3 %, terciární služby 51,9 % a stavebnictví 6,4 %).

Hrubý domácí produkt na obyvatele v roce 2008 v PaK činil 295 tis. Kč, v r. 2016 pak 360 372 Kč, což přibližně odpovídalo úrovní ve všech ostatních krajích ČR s výjimkou hl. m. Prahy, kde HDP na obyvatele činil 937 542 Kč. HDP na obyvatele za ČR dosáhl v r. 2008 výše 353 tis. Kč, v r. 2016 pak 451 785 Kč.

Vzhledem k výše uvedenému nerovnovážnému vývoji cen v sektorech, kde v primárním sektoru ceny v ČR stagnovaly a v sektorech navazujících rychle rostly, klesal celostátně od 90. let i v posledním desetiletí podíl primárního sektoru. Podíl zemědělství, lesnictví, rybolovu a myslivosti se celostátně snížil v průběhu let 1995 až 2015 na 2,5 %, což znamenalo na polovinu výchozího stavu roku 1995.

Na tomto příkladu se velmi dobře ukazuje absurdnost konstrukce ukazatele přidané (čili nově vytvořené) ekonomické hodnoty, což na národní úrovni vyjadřuje ukazatel HDP. V ukazateli přidané hodnoty prakticky absentuje hodnota surovin a jediné, co tvoří novou ekonomickou hodnotu je, že prodám draž než nakoupím. Ekonomickou hodnotu mohou vytvořit tím snadněji, čím větší je má ekonomická síla stlačit ceny vstupů a zvýšit ceny výsledků mé produkce. Při převládajících oligopolních (několik nabízejících) a oligopsonních (několik poptávajících) tržních strukturách je při politice tzv. volné či svobodné tvorby cen jev jejich manipulace jevem téměř všeobecným.

Počet zaměstnaných v PaK činil v r. 2016 celkem 254,3 tis. osob, což tvořilo 4,8 % z celostátního počtu. Rozdělení zaměstnaných v sektorech PaK ukazuje následující tabulka.

Tab. 7 Rozdělení zaměstnaných v PaK do sektorů a srovnání s ČR v roce 2016

Z celk. počtu 254,3 tis. osob v:	%	ČR
Zemědělství, lesn. a rybolov	4,1	2,5
Průmysl, stavebnictví	42,3	38,6
Tržní a netržní služby	53,6	58,3

Pramen: Statistické ročenky

Vyššímu podílu zemědělské půdy v PaK oproti podílu v ČR i vyššímu podílu obyvatel v PaK žijících na venkově odpovídá i vyšší podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybném hospodářství. Podíl zaměstnaných v tomto primárním sektoru je v PaK o 64 % vyšší než představuje podíl v ČR (4,1 % oproti celostátnímu 2,5 %). To se promítá i v nižší hladině průměrných hrubých měsíčních mezd oproti ČR.

Tab. 8 Průměrné hrubé měsíční mzdy zaměstnance v PaK a ČR v r. 2008 a v r. 2016 (v Kč)

	PaK 2008	ČR 2008	PaK 2016	ČR 2016
Prům. hrubá měs. mzda	19 388	21 931	24 707	26 629
Zeměd., lesn. a rybolov	17 477	17 477	21 550	21 683
Průmysl, stavebnictví	19 860	21 916	23 303	
Tržní a netržní služby	19 631	20 847		

Pramen: Statistické ročenky

Hrubá mzda v PaK v r. 2016 vzrostla oproti roku 2008 o 27 % a činila 24 707 Kč. Hrubá mzda v mezikrajském srovnání je po karlovarském kraji druhá nejnižší v ČR.

V PaK bylo v roce 2010 celkem 199 280 domácností s průměrem 2,57 osoby na domácnost. Čisté měsíční peněžní příjmy na osobu v PaK (Kč/osoba/měsíc v průměru za rok 2010) činily 10 921 Kč, což znamená, že většina domácností měla příjem na hlavu pod 10 tis. Kč. Přitom jen **výdaje na bydlení** činily v domácnosti PaK v průměru ČR 4 352 Kč (z toho výdaje za nájemné 19,1 %, **za elektřinu 31,2 % (!!!)**, plyn z dálk. zdroje 18,3 %, teplo a teplá voda 9,8 %, vodné a stočné 8,2 %). V r. 2015 náklady na bydlení činily v PaK 4 637 Kč. V cenách

elektriny stát prostřednictvím ČEZu provádí protispolečenskou formu zdanění obyvatel ČR, když ceny elektriny jsou výrazně odtržené od skutečných výrobních nákladů.

Podíváme-li se na údaje o nespotřebních výdajích jednotlivých typů domácností, vidíme, že z měsíčních příjmů nespotřební výdaje dosahují jen přibližně několik set až 1 tis. Kč, je potřebné podtrhnout, že většina domácností žije bez možnosti úspor.

Koncepční část

„Místo ekonomického růstu udržitelný rozvoj kvality života“

„Zvyšování produkce je důležitým cílem pouze již v zaostalých zemích světa. V těch vyspělejších je ekonomicky nutné zejména lepší rozdělování... Musí-li Země ztratit velkou část svých přírodních krás ve jménu neomezeného růstu bohatství a obyvatelstvo je z ní vytrženo jen proto, aby se podporovalo zvětšování bohatství, nikoli však zkvalitňování života lidí a zvětšování jejich štěstí, potom upřímně doufám, že jednou, a to dlouho předtím než ho k tomu donutí okolnosti, bude lidstvo spokojeno se stacionaritou“ (J.S. Mill, 1857, Book IV).

Je-li koncepce představou či myšlenkovou osnovou nějakého záměru, potom je jasné, že koncepce udržitelnosti zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje musí hned na začátku identifikovat všechny hlavní vysvětlující faktory, které jsou pro udržitelnost kvality života lidí Pardubického kraje a lidí jeho venkovského prostoru podstatné.

Z analytické části vyplynulo, že relativní vývoj postavení primárního sektoru českého zemědělství jako triády zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství, pokrývající hospodaření na přibližně 90 % území České republiky, je určující nejen pro pracovníky v zemědělství, ale pro celý venkov i životní prostředí krajského celku.

Jestliže české zemědělství dosáhlo v r. 2010 tržeb za rostlinnou a živočišnou produkci v celkovém objemu 98,5 mld. Kč včetně nezemědělských vedlejších činností, z čehož mezispotřeba činila 75,7 mld. Kč, znamená to, že hrubá přidaná hodnota dosáhla pouhých 22,8 mld. Kč. Přitom na dotacích bylo v r. 2010 vyplaceno do českého zemědělství v souhrnu SZP celkem 42,9 mld. Kč. Z hlediska příjmů jak zemědělců, tak venkovských oblastí přestal být určujícím příjem z trhů a dominantním se pod vlivem masivního dotačního systému Společné zemědělské politiky staly přímé a nepřímé dotace z unijních i národních veřejných rozpočtů.

Z údajů analytické části studie lze tudíž vyvodit několik zásadních skutečností, které jsou určující pro koncepční úvahy o zemědělství, venkovu a životním prostředí a to v národním i regionálním (krajském) kontextu:

1. Pozice českého zemědělství přestala být po vstupu do EU určována trhem, regulační role trhu v alokaci zdrojů je okrajová. Tím určujícím faktorem pro české zemědělství a venkov, podobně jako v jiných členských zemích EU, se staly dotace.
2. Porovnání hrubé přidané hodnoty zemědělství ve výši necelých 23 mld. Kč v r. 2010 např. s přidanou hodnotou za celou ČR ve výši 3321 mld. Kč či zpracovatelského průmyslu ve výši 819 mld. Kč (SR 2010) ukazuje, že ekonomická pozice zemědělství z hlediska tvorby ekonomických hodnot byla prostřednictvím nadměrné tržní síly inputových i outputových sektorů již téměř úplně „vytunelována“ a stlačena na naprosté minimum. Neudržitelný růst sociálních nerovností může dovést ke změnám systému.
3. Přes svou dlouhodobou neudržitelnost je unijní společná zemědělská politika v plánech unijních tvůrců prolongována a má se s tímto systémem neefektivních tržních struktur a vysokých dotací z veřejných unijních i národních fondů pokračovat i v období 2014-2020.
4. Využití potenciálu českého zemědělství se za období členství v EU výrazně snížilo a nízká míra zemědělského využití krajiny přispívá k růstu zadlužování české společnosti.
5. Takže koncepce udržitelnosti zemědělství, venkova a životního prostředí je i v nejbližším desetiletí značně předurčena nastavením systému unijních dotací pro zemědělství, venkov a životní prostředí.

4. Identifikace určujících faktorů současného vývoje PaK z hlediska udržitelnosti

1. vybavenost půdou činí v PaK 0,87 ha na obyvatele, průměr ČR jen 0,75 ha
2. výměra zemědělské půdy i procento jejího zornění jsou nadprůměrné
3. podíl listnatých dřevin PaK je výrazně pod celorepublikovou úrovní
4. koeficient ekologické stability krajiny patří k nejnižším v ČR

Tab. 9 Vývoj pokryvu území Pardubického kraje v období let 1990-2006

Kód CLC	Rozloha absolutní (km ²) a relativní (%)							
	1990		2000a		2000b		2006	
	[km ²]	[%]	[km ²]	[%]	[km ²]	[%]	[km ²]	[%]
112 Měst. Zástavba	223,9	4,95	225,6	4,99	246,7	5,46	249,4	5,52
121 Prům. obch. areály	24,6	0,54	25,1	0,56	28,4	0,63	29,1	0,64
122 Silnič. a železn. síť	2,9	0,06	2,9	0,06	3,0	0,07	3,0	0,07
124 Letiště	2,3	0,05	2,3	0,05	2,4	0,05	2,4	0,05
131 Těžba hornin	3,4	0,08	3,8	0,08	2,7	0,06	3,0	0,07
132 Sklárny	6,5	0,14	5,8	0,13	4,1	0,09	3,8	0,09
133 Staveniště	0,3	0,01	0,0	0,00	0,0	0,00	1,1	0,03
141 Plochy měst. zeleně	1,8	0,04	1,8	0,04	3,0	0,07	3,0	0,07
142 Zařiz. sportu a rekr.	7,1	0,16	7,2	0,16	6,5	0,14	6,8	0,15
211 Orná půda	2356,5	52,12	2274,1	50,29	2143,5	47,41	2104,5	46,54
222 Ovocné sady a keře	3,7	0,08	3,3	0,07	3,9	0,09	4,0	0,09
231 Louky	121,8	2,69	201,2	4,45	295,5	6,54	327,7	7,25
242 Kompl. kultur a parcel	5,6	0,12	5,8	0,13	5,3	0,12	5,3	0,12
243 Zem. úz. s přír. veg.	401,3	8,88	401,7	8,88	404,5	8,95	405,2	8,96
311 Listnaté lesy	42,3	0,94	43,0	0,95	47,4	1,05	47,5	1,05
312 Jehličnaté lesy	984,1	21,76	966,2	21,37	949,6	21,00	975,3	21,57
313 Smíšené lesy	257,8	5,70	261,5	5,78	283,9	6,28	285,7	6,32
321 Přír. pastviny	0,2	0,00	0,2	0,00	0,9	0,02	0,9	0,02
324 Přech. st. lesa a křov.	59,0	1,31	72,5	1,60	71,8	1,59	45,4	1,00
411 Vnitroz. mokřady	1,2	0,03	0,9	0,02	1,2	0,03	1,2	0,03
512 Vodní plochy	15,3	0,34	16,7	0,37	17,5	0,39	17,5	0,39
Celkem	4521,7	100,00	4521,7	100,00	4521,7	100,00	4521,7	100,00

Z tabulky lze vyčíst, že **podíl antropogenně silně přeměněné krajiny** (červené položky) na území PaK **vzrostl** z 5,8 % v roce 1990 (kdy byl podíl v PaK prakticky shodný s podílem v rámci ČR) na 6,5 % v r. 2006 (absolutně o 28 km²). **Podíl polopřírodních, převážně agrárních pokryvů** (žluté položky) ve stejném období **klesl** ze 64,1 % na 63,2 % (o 42 km²) a **podíl přírodních a přírodě blízkých pokryvů** (zelené položky) **mírně vzrostl** ze 30,1 na 30,4 % (o necelých 14 km²).

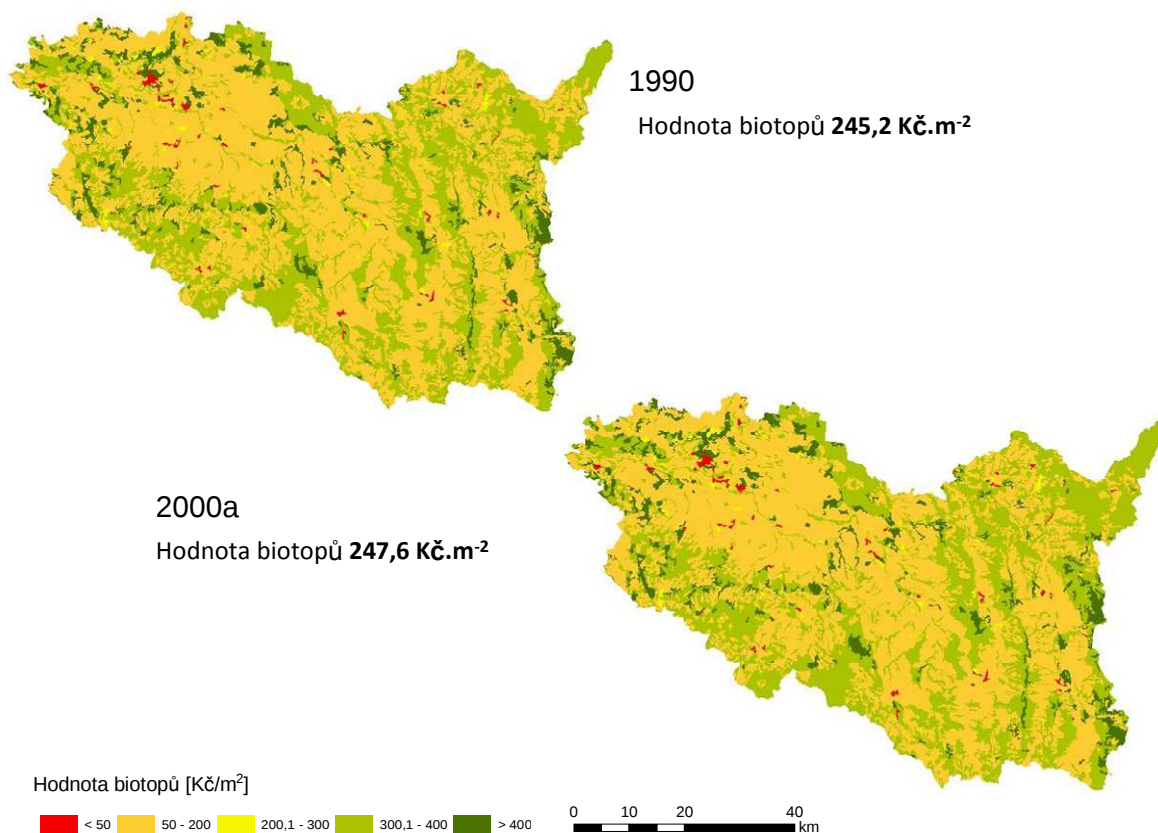
Šlo tedy o úbytek agrárních ploch ve prospěch nárůstu zástaveb, ale i přirozených pokryvů. Přírůstky antropogenizovaných ploch byly dvounásobné oproti přírůstkům přirozených ploch. Přes tento nepříznivý strukturální vývoj ve využití území PaK došlo vlivem poměrně masivního úbytku orných půd o cca 250 km² převodem na trvalé travní porosty (nárůst o 206 km²) a vlivem malého nárůstu ploch lesů ke zvýšení ekologické hodnoty území a to jak v dimenzi hodnot biotopů, tak v dimenzi ročních služeb ekosystémů.

Porovnání hodnot biotopů a služeb ekosystémů na základě databáze Corine Land Cover (EEA, 1990, 2000, 2006) bylo možné pouze mezi roky 1990-2000a 2000-2006, a to vzhledem ke změně metodiky vyhodnocování družicových snímků pro rok 2006. Stejnou metodou byla zpětně vyhodnocena i data z roku 2000 a byla tak vytvořena vrstva 2000b. Vrstva vytvořená původní metodikou je označena 2000a.

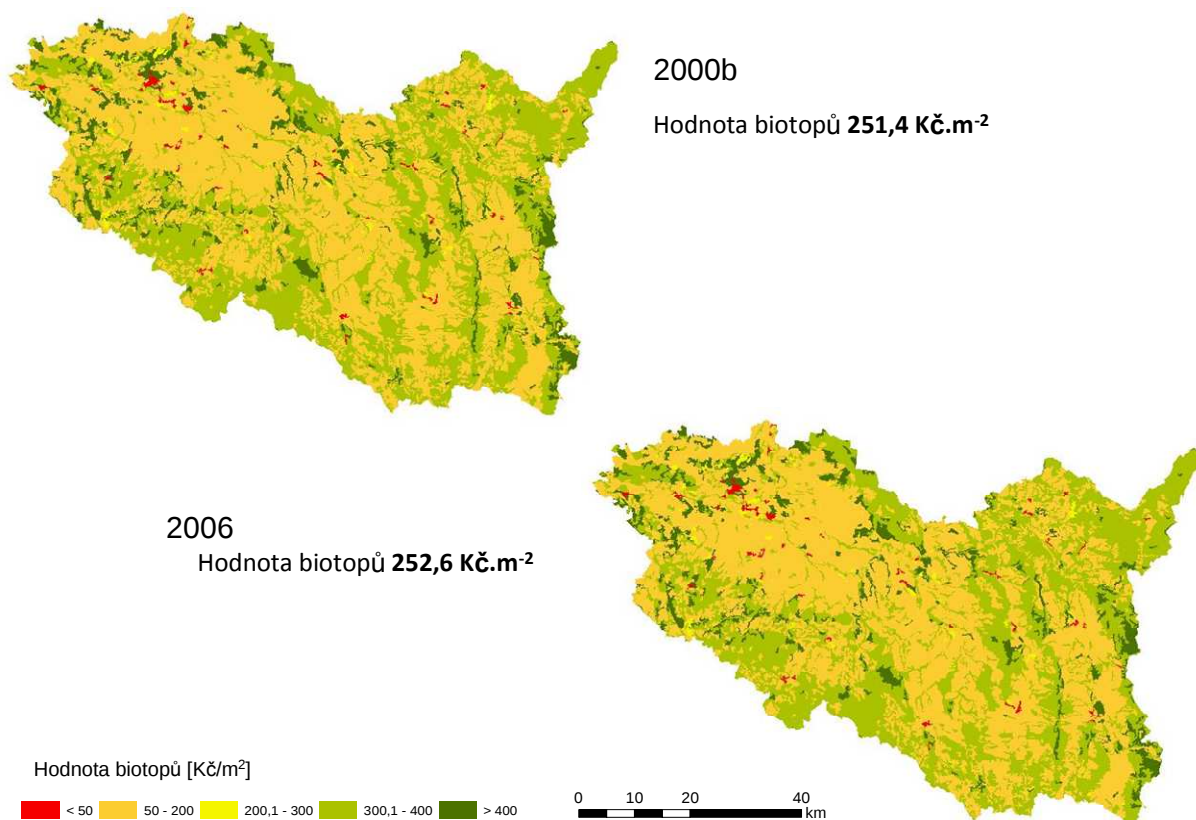
Pro objasnění účelu obou metod měření netržních hodnot přírody lze uvést následující. Metoda hodnocení a oceňování biotopů ČR (Seják, Dejmal a kol., 2003) byla připravena primárně pro účely kvantifikací ekologické újmy (§ 10, zák. č. 17/1992 Sb.) na biotopech na území ČR. Umožňuje vyhodnocovat změny v krajině a měří ekologickou újmu vznikající při degradaci, příp. i revitalizaci biotopů (jako specifických prostředí pro specifické ekosystémy). Bodové hodnoty biotopů převádí na peníze pomocí průměrných revitalizačních nákladů na přírůstek hodnoty biotopu o jeden bod. Přibližná hodnotová škála 0-2 tis. Kč/m².

Metoda hodnocení funkcí a služeb ekosystémů ČR (Seják a kol., 2010) je jako první metoda v ČR primárně určena pro kvantifikaci skutečných životodárných efektů čtyř služeb (klimatizační služba, služba udržení vody, prostředí pro druhy života, produkce kyslíku) které produkují ekosystémy ČR. Převod fyzických jednotek jednotlivých služeb na peníze je proveden pomocí nejnižších nákladů jejich technologické náhrady. Přibližná hodnotová škála ročních služeb ekosystémů 0-5 tis. Kč/m², což při použití mezinárodně přijímané diskontní míry ve výši 5 % znamená kapitalizovanou hodnotu ekosystémů v rozsahu 0-100 tis. Kč/m².

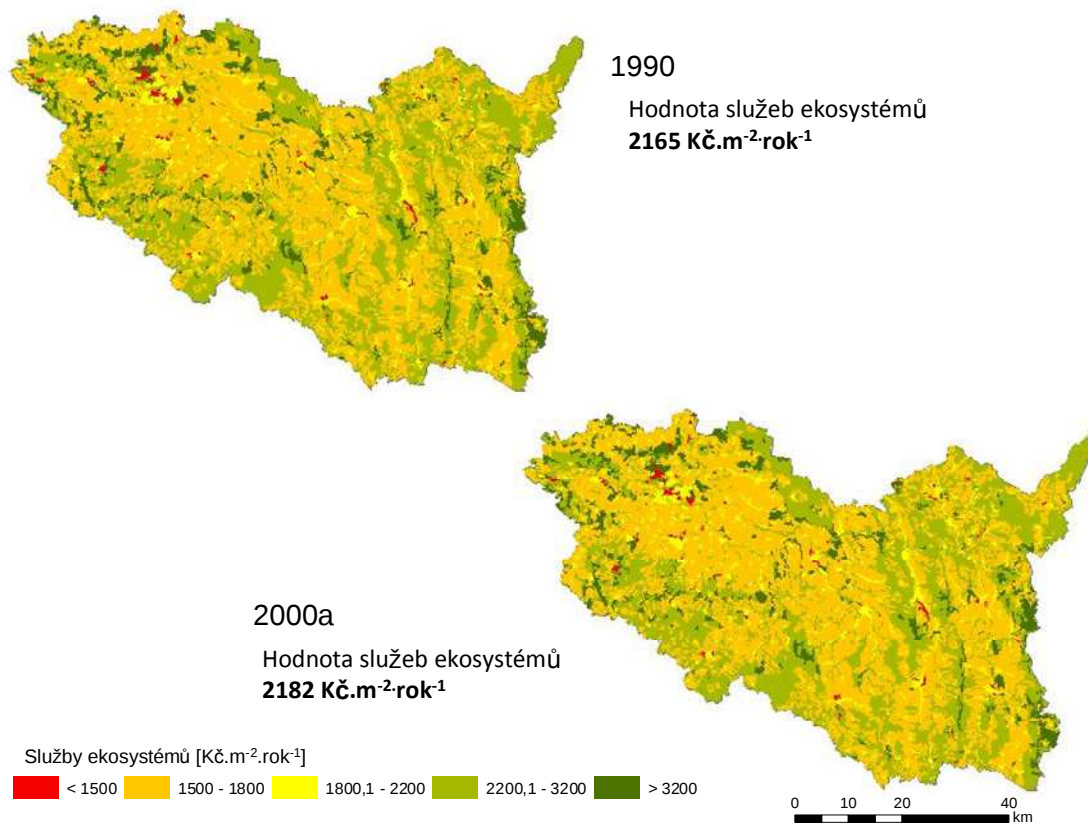
Pardubický kraj – Hodnoty biotopů (rok 1990 a 2000a)

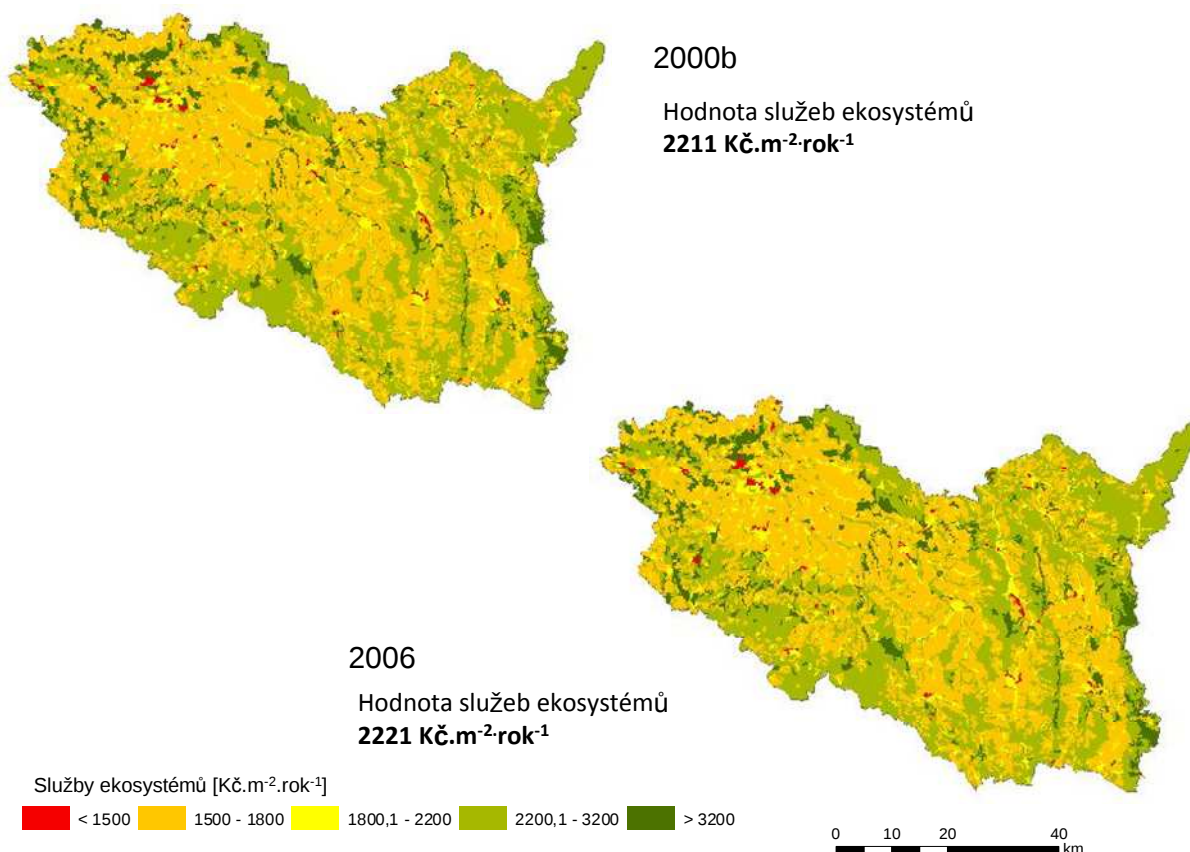
Pardubický kraj – Hodnota biotopů (rok 2000b a 2006)

Pardubický kraj – Hodnota služeb ekosystémů (rok 1990 a 2000a)

Pardubický kraj – Hodnota služeb ekosystémů (rok 2000b a 2006)

Na základě využití technik a nástrojů geografických informačních systémů lze pomocí aplikace metody hodnocení biotopů (BVM) a metody hodnocení služeb ekosystémů EWVM dospět k souhrnné tabulce zachycující hodnoty obou ekologických aspektů přírody a krajiny Pardubického kraje.

Tab. 10 Vývoj hodnot biotopů a ročních služeb ekosystémů na území PaK v období let 1990-2006

Rok	Počet segmentů	Rozloha [km ²]	Hodnota biotopů		Služby ekosystémů	
			[mld Kč]	[Kč.m ⁻²]	[mld Kč.rok ⁻¹]	[Kč.m ⁻² .rok ⁻¹]
1990	2235	4522	1109	245,2	9790	2164,9
2000a	2317	4522	1120	247,6	9867	2182,0
2000b	2674	4522	1137	251,3	9996	2210,5
2006	2638	4522	1142	252,6	10043	2220,9

Podklad pro zpracování map – databáze Corine Land Cover pro roky 1990, 2000a, 2000b a 2006 (zdroj dat Národní geoportál INSPIRE, <http://geoportal.gov.cz>).

Ze souhrnné tabulky 10 lze porovnáním s hodnotou potenciální přirozené vegetace kraje zjistit, že dlouhodobé působení mnoha lidských generací v krajině Pardubického kraje vedlo prostřednictvím antropogenních přeměn a likvidací přirozené vegetace k celkovému dlouhodobému poklesu hodnoty biotopů kraje z potenciálního maxima ve výši 3 137 mld. Kč na 1 109 mld. v roce 1990, neboli na pouhých 35 % svého přírodního potenciálu. Z hlediska potenciálu ekosystémových služeb (listnatý les 4 372 Kč/m²) se míra jeho využití v regionu PaK zlepšila ze 49 % v r. 1990 na 50 % v roce 2006.

5. SZP 2014-2020, Strategie Evropa 2020, Rámcová SUR ČR a proveditelnost cílů

Společná zemědělská politika (SZP) Evropské unie, která má srovnat podmínky podpor starých a nových členských zemí EU k r. 2013, bude v období 2014-2020 pravděpodobně nadále znevýhodňovat české zemědělce, zejména velké koncentrované zemědělské podniky prostřednictvím zastropování výše plateb a jejich degresivity ve vztahu k velikosti zemědělských podniků.

Podle návrhu **Nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví pravidla pro přímé platby zemědělcům v režimech podpory v rámci společné zemědělské politiky** (KOM(2011) 625) bude cílem SZP 2014-2020 reagovat na budoucí úkoly zemědělství a venkovských oblastí a splnit cíle stanovené pro SZP, kterými jsou zejména 1) životaschopná produkce potravin; 2) udržitelné hospodaření s přírodními zdroji a opatření v oblasti klimatu a 3) vyvážený územní rozvoj.

K dosažení inteligentního a udržitelného růstu zemědělství a venkovských oblastí, podporujícího začlenění v souladu se Strategií Evropa 2020, hodlá EU zachovat strukturu SZP ve dvou pilířích, které k dosažení stejných cílů využívají vzájemně se doplňující nástroje. Pilíř I se vztahuje na přímé platby a tržní opatření k poskytování podpory základního ročního příjmu zemědělců EU a podpory v případě konkrétního narušení trhu, zatímco pilíř II se zaměřuje na rozvoj venkova, kdy členské státy vypracovávají a spolufinancují víceleté plány podle společného rámce [Stávající legislativní rámec tvoří nařízení Rady (ES) č. 73/2009 (přímé platby), nařízení Rady (ES) č. 1234/2007 (tržní nástroje), nařízení Rady (ES) č. 1698/2005 (rozvoj venkova) a nařízení Rady (ES) č. 1290/2005 (financování)]. Návrh poprvé zavádí do prvního pilíře SZP silnou ekologickou složku, která zajistí, aby všichni zemědělci, kteří jsou příjemci podpory, šli nad rámec požadavků podmíněnosti (cross-compliance) a v rámci své každodenní činnosti jednali ve prospěch životního prostředí a klimatu.

S ekologizací bude nově svázáno pravděpodobně třicet procent přímých plateb a tyto platby zajistí, *„aby všechny zemědělské podniky jednaly ve prospěch životního prostředí a klimatu, a to prostřednictvím uhlíku vázaného v půdě a travinných stanovišt' díky stálým pastvinám, ochranou vod a stanovišt' díky vytvoření ploch využívaných v ekologickém zájmu a zvýšením regeneračních schopností půdy a ekosystémů díky diverzifikaci plodin. Dojde k posílení schopnosti půdy a přírodních ekosystémů, které tak budou moci více přispívat k dosažení hlavních cílů EU v oblasti biologické rozmanitosti a přizpůsobování změně klimatu. Předpokladem vyplácení přímých plateb nadále zůstane podmíněnost, která se více zaměří na ochranu mokřadů a půdy bohaté na uhlík, a její zefektivnění zároveň přinese snížení administrativní zátěže“* (Návrh Nařízení EP a Rady, kterým se stanoví pravidla pro přímé platby zemědělcům, 2011).

Komise hodlá do požadavků podmíněnosti zahrnout rovněž rámcovou směrnici o vodě, jakmile ji členské státy plně provedou, zejména pokud jde o stanovení jasných povinností pro zemědělce. Také v oblasti rozvoje venkova jsou upřednostňovány cíle udržitelného hospodaření s přírodními zdroji a opatření v oblasti klimatu, jako je např. obnova, zachování a posílení ekosystémů, podpora účinnosti zdrojů a nízkouhlíkové zemědělství odolné vůči klimatu. Rozvoj venkova umožní výrazně přispět k dokončení provedení směrnice o síti Natura 2000 a rámcové směrnice o vodě a rovněž do roku 2020 dosáhnout cílů strategie EU zaměřené na biologickou rozmanitost.

Budoucí SZP tedy nebude jen politikou, která se zabývá pouze malou, i když zásadní částí ekonomiky EU, ale také politikou strategického významu pro zabezpečení potravin, pro životní prostředí a územní rovnováhu. V tom spočívá přidaná hodnota skutečně společné politiky EU, která co nejúčinněji využívá omezených rozpočtových zdrojů a v celé EU

zachovává udržitelné zemědělství, řeší důležité přeshraniční otázky, jako jsou klimatické změny, posiluje solidaritu mezi členskými státy a zároveň umožňuje pružnost v uspokojování místních potřeb.

Rámec stanovený v návrhu víceletého finančního rámce předpokládá, že SZP by si měla uchovat svou strukturu dvou pilířů s rozpočtem pro každý pilíř v nominální hodnotě na úrovni roku 2013 a jasné zaměření na dosahování výsledků v oblasti hlavních priorit EU. Přímé platby by měly podporovat udržitelnou produkci díky tomu, že se 30 % jejich rozpočtového finančního krytí přidělí závazným opatřením, která jsou příznivá pro klima a životní prostředí. Úrovně plateb by se měly postupně sblížovat a pro platby velkým příjemcům by se měly postupně stanovit stropy. Rozvoj venkova by měl být s ostatními sdíleně řízenými fondy EU s posíleným postupem zaměřeným na výstupy začleněn do společného strategického rámce a měl by podléhat jasnější a vylepšené podmíněnosti *ex-ante*. Pokud jde o tržní opatření, mělo by financování SZP rovněž být posíleno dvěma nástroji vně víceletého finančního rámce:

- 1) nouzovou rezervou pro reakci na krizové situace a
- 2) rozšířením oblasti působnosti Evropského fondu pro přizpůsobení se globalizaci.

Na tomto základě jsou hlavní prvky legislativního rámce pro SZP během období 2014–2020 stanoveny v těchto nařízeních:

- v návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví pravidla pro přímé platby zemědělcům v režimech podpory v rámci společné zemědělské politiky,
- v návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví společná organizace trhů se zemědělskými produkty (nařízení o jednotné společné organizaci trhů)
- v návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV) („nařízení o rozvoji venkova“),
- v návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady o financování, řízení a sledování společné zemědělské politiky (dále jen „horizontální nařízení“),
- v návrhu nařízení Rady, kterým se určují opatření na stanovení některých podpor a náhrad v souvislosti se společnou organizací trhů se zemědělskými produkty,
- v návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se mění nařízení Rady (ES) č. 73/2009, pokud jde o poskytování přímých plateb zemědělcům pro rok 2013,
- v návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se mění nařízení Rady (ES) č. 1234/2007, pokud jde o režim jednotné platby a podporu pěstitelům révy.

Nařízení o rozvoji venkova vychází z návrhu předloženého Komisí dne 6. října 2011, který stanoví společná pravidla pro všechny fondy fungující podle společného strategického rámce (Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o společných ustanoveních ohledně Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu, Fondu soudržnosti, Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova a Evropského námořního a rybářského fondu, jichž se týká společný strategický rámec, o obecných ustanoveních ohledně Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu a Fondu soudržnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1083/2006, KOM(2011) 615 ze dne 6. října 2011).

Bude následovat nařízení o režimu pro nejchudší osoby, pro který jsou finanční prostředky v současné době zařazeny v rámci jiné linie víceletého finančního rámce.

V SZP je pro následující sedmileté období předpokládáno zmražení výdajů a mírné snížení o cca 26 mld. € oproti období 2007-2013, které se má dotknout především prvního pilíře SZP. Celkově je tedy pro následujících 7 let určena pro oblast SZP částka cca 387 mld. € (cca 282 mld. € pro první pilíř zahrnující přímé platby a tržní regulace, cca 90 mld. € je plánováno pro rozvoj venkova). Mimo plánované rozpočtové prostředky na zemědělství má ještě stát pohotovostní rezerva ve výši 3,5 mld. € (500 mil. € pro každý rozpočtový rok) určená pro případ mimořádných intervencí. V podobě finančních stropů je 317,2 mld. € na 7 let

plánováno pro první pilíř, 101,2 mld. € je plánováno pro druhý pilíř. Dodatečná částka ve výši 17,1 mld. €, která je ale zařazena mimo kapitolu zemědělství do jiných rozpočtových kapitol, je vyčleněna jednak na podporu výzkumu a vývoje (5,1 mld. €), dále na zajištění potravinové bezpečnosti (2,5 mld. €) a potravinové pomoci pro nejchudší (2,8 mld. €). 3,9 mld. € je v rezervě pro případ krizí v odvětví a 2,8 mld. € je vyčleněno v rámci fondu EGF, který je ale zcela mimo rozpočtové kapitoly finanční perspektivy.

Vzhledem k úsporám z rozsahu podle mínění orgánů EU nepotřebují větší zemědělství příjemci stejnou míru jednotné podpory, aby mohli účinně dosáhnout cíle, kterým je podpora příjmů. Navíc větší příjemci díky svému potenciálu přizpůsobit se mohou fungovat s nižší mírou jednotné podpory. Je tedy spravedlivé zavést pro velké příjemce systém, kdy bude výše podpory postupně snižována a nakonec omezena, aby se zlepšilo rozdělování plateb mezi zemědělce. Tento systém by však měl brát do úvahy náročnost práce odměňované pevným platem, aby nedocházelo k nepřiměřeným dopadům na velké zemědělské podniky s vysokým počtem zaměstnanců. Tyto maximální limity by se neměly vztahovat na platby poskytované zemědělcům uplatňujícím zemědělské postupy příznivé pro klima a životní prostředí, neboť by se tím mohly snížit užitečné cíle, které sledují. Aby bylo toto omezování podpor účinné, měly by členské státy stanovit některá kritéria, jak zabránit zemědělcům ve snahách toto omezení obcházet. Zisky plynoucí ze snižování a omezení podpor velkým příjemcům by měly zůstat v členských státech, v nichž byly vytvořeny, a měly by být využity na financování projektů, které významně přispívají k inovacím podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. [...] o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV).

Strategie Evropa 2020

Strategie Evropa 2020 stanoví vizi evropského sociálně tržního hospodářství pro 21. století. Pod názvem **Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění** předkládá tři vzájemně se posilující priority či prioritní cíle:

- 1) **Inteligentní růst:** rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích.
- 2) **Udržitelný růst:** podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje.
- 3) **Růst podporující začlenění:** podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat sociální a územní soudržností.

Celý strategický dokument je koncipován na vlně optimistického přesvědčení, že Evropa vyjde ze současné finanční a hospodářské krize posílena. Bohužel prakticky vůbec nerozebírá základní příčiny současné krize, takže ani nekoncepuje nezbytné priority pro její překonávání. Inteligentní a udržitelný růst podbarvený sociální a regionální soudržností jsou sice líbivé cíle, ale strategie neuvádí, co podstatného je třeba změnit, aby mohly být dosaženy.

Podstatu potřebných nápravných opatření jasnozřivě ukázal již v r. 1857 velký anglický ekonom a vrcholný představitel anglické klasické politické ekonomie John Stuart Mill (viz motto koncepční části), který ji pro ekonomicky vyspělé země formuloval jako nutnost lepšího rozdělování. A potřeba lepšího rozdělování je mnohodimenzionální požadavek, zahrnující nejen společensky a eticky akceptovatelné relace v platech běžných a špičkových zaměstnanců, které by neměly vybočovat z rámce jednoho řádu, ale hlavně zahrnující také rozdělování peněz jen na takové aktivity, které jsou kryty reálnými produkty, ať už hmotnými či nehmotnými. Ekonomická hodnota se vždy tvořila a tvoří nikoli ze spekulací či

ekonomické síly, ale jen z těch produktů, které naleznou svého spotřebitele. Spekulace a ekonomická síla pouze rozkmitávají a znerovnovážňují ekonomický systém.

Budeme-li domýšlet záležitosti dále, zjistíme, že nejhlubší podstatou krize liberálního kapitalistického systému je samotná existence nekontrolovaného velkého kapitálu, který očekává neustálé zhodnocování i v situacích, kdy již začínají celoplanetárně docházet materiální zdroje na pokračující ekonomický růst, pokračování ekonomického růstu vyvolává vyšší společenské náklady než činí společenské přínosy z ekonomických přírůstků (růst je požadován za situace, kdy mezní náklady z růstu jsou vyšší než mezní výnosy) a zejména kdy ekonomický systém již nahradil tak podstatnou část životodárného přírodního systému Země, že začíná ohrožovat samu existenci a přežití lidského druhu. Navíc s rostoucím zadlužováním mnoha evropských ekonomik je stále větší část ekonomických přírůstků odnímána mezinárodním finančním kapitálem. Dramaticky narůstající sociálně-ekonomické nerovnosti ve většině evropských i dalších národních ekonomik signalizují potřebu zásadní změny liberálního ekonomického modelu a jeho nahrazení modelem se spravedlivějším rozdělováním zdrojů a důchodů. Budoucí funkční model musí být postaven na vyšší společenské kontrole soukromého kapitálu a bank a musí omezit vliv kapitálu stanovením horních měr úroků za půjčení kapitálu. Bez přijetí těchto opatření spěje tržní světový systém k chaosu a konfliktům. Na tuto stále nejistější budoucnost se musí každá národní ekonomika připravit pomocí koncepčních opatření, která zejména obnoví a posílí základní služby národních ekosystémů, v ČR zejména obnovou kvality jejich podpůrných služeb (obnovou úrodnosti půd pomocí masivnějšího návratu rovnovážné přirozené vegetace do krajiny).

Pro formulování koncepce rozvoje zemědělství, venkova a ŽP Pardubického kraje můžeme vyjít z analýzy silných a slabých stránek českého zemědělství a venkova (Národní strategický plán rozvoje venkova ČR na období 2007-13).

Z pohledu rozvoje zemědělství a venkova lze za dominantní **silné stránky** považovat zejména bohatou tradici zemědělské výroby prakticky ve všech regionech ČR, včetně regionů s méně příznivými podmínkami pro rozvoj zemědělské produkce, která pramení z relativně vysoké podpory zemědělské výroby v uplynulých desetiletích.

V souvislosti se zefektivňováním zemědělské výroby a působením tržních sil došlo k opuštění výroby v některých komoditách. Nadále však existuje řada zemědělských komodit, které jsou konkurenceschopné i v mezinárodním měřítku. Ve vazbě na výrobní kapacity byla vytvořena základní síť technické a sociální infrastruktury a systémy dopravní obslužnosti venkovských obcí, které z velké části, byť s kvalitativními změnami, slouží dodnes.

Tradiční zemědělská výroba zohledňující přírodní bohatství ČR a s tím související společenský život na venkově vytvořily vysoký využitelný potenciál kulturního dědictví.

Mezi **slabými stránkami** rozvoje venkova dominuje **nedostatek pracovních příležitostí** ve venkovských obcích. Nízký počet pracovních míst má za následek **odchod mladých a kvalifikovaných pracovních sil** do atraktivnějších míst s větší a pestřejší nabídkou pracovních příležitostí.

Přetrvávají nepříznivé vlivy zemědělství na půdu, přírodu a krajinu v intenzivních produkčních oblastech. V minulosti došlo k **narušení struktury krajiny**, která v dostatečné míře neposkytuje vhodné životní podmínky pro planě rostoucí druhy rostlin a volně žijící živočichy a omezuje tím **biodiverzitu**.

Přestože existuje řada zemědělských podniků s konkurenceschopnou výrobou, většina z nich se potýká s odbytovými problémy a podléhá tlaku obchodních řetězců v důsledku

nedostatečné integrace s ostatními zemědělskými producenty a navazujícím zpracovatelským průmyslem.

Zemědělské podniky disponují v řadě případů **zastaralými technologiemi**, které se vyznačují vysokými provozními náklady a jsou v rozporu s požadovanou kvalitou ze strany spotřebitelů, což ohrožuje konkurenceschopnost. Růst konkurenceschopnosti je dále podvazován poměrně **pomalým přenosem nových poznatků a inovací do praxe**. V lesním hospodářství a v navazujících odvětvích přetrvává výroba produktů s nízkou přidanou hodnotou. Ekonomická situace soukromých a obecních vlastníků lesů se zhoršuje. Značná část lesních porostů má stále nevhodnou věkovou a druhovou skladbu.

Vodní režim zemědělské krajiny byl v souvislosti s intenzivní zemědělskou výrobou pozměněn, což má nepříznivý dopad na **kvalitu povrchových i podzemních vod, retenční schopnost krajiny a riziko vzniku povodní**. S tím souvisí nedostatečné čištění odpadních vod ve venkovských obcích.

Hlavní **příležitostí** pro rozvoj českého venkova a zemědělství je především zaměření na trvale udržitelný růst a zaměstnanost ve venkovském prostoru. Využití potenciálu bohatých kulturních tradic českého venkova, přírodního dědictví a mimoprodukčních funkcí zemědělství a lesnictví zejména v oblasti životního prostředí ve spojení s rozvojem šetrných forem cestovního ruchu bude základem rozvoje rozmanité hospodářské struktury a zlepšení kvality života.

Zemědělské a lesnické subjekty hrají hlavní roli při péči o krajinu a přírodní hodnoty. Výrobní kapacity by se měly koncentrovat na konkurenceschopné komodity a na využití **moderních technologií a poznatků vědy a výzkumu** ke zvýšení kvality zemědělských výrobků s vyšší přidanou hodnotou. Produkce **obnovitelných zdrojů energie** je perspektivní činností přispívající jak ke zmírňování klimatických změn, tak k podpoře venkovské ekonomiky a nepotravinářskému využití zemědělské půdy. Programy pro rozvoj venkova umožňují širší využití potenciálu **místních partnerství** pro hospodářský, společenský a kulturní rozvoj venkova.

Mezi negativní vnější vlivy v rozvoji zemědělství a venkova, mající charakter **ohrožení**, lze vedle dovozu levné zemědělské produkce z nákladově příznivějších regionů zařadit i **nedostatečnou vybavenost** venkovských obcí technickou a sociální infrastrukturou. V souvislosti se ztrátou pracovních míst na venkově to vede k postupnému vyliďňování venkova, stárnutí populace, poklesu podnikatelské aktivity a poklesu kupní síly obyvatel venkova. Cenná stanoviště, vzácné a **ohrožené druhy** rostlin a živočichů zemědělsky obhospodařované krajiny jsou ohroženy sukcesí, eutrofizací vod a nevhodnými technologickými postupy.

Riziko představují pro venkov i **změny klimatu** a v důsledku toho čtenější výskyt extrémních povětrnostních situací, který ohrožuje zemědělskou produkci, lesy i majetek obyvatel venkova.

Silné a slabé stránky, příležitosti i ohrožení věcně i charakterem svého působení korespondují s vymezenými třemi strategickými rozvojovými osami určujícími základní orientaci rozvoje zemědělství a venkova pro období let 2007 - 2013. Jsou jimi:

- zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví
- zlepšování životního prostředí a krajiny
- kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova.

Tab. 11 Přehled výplat dotačních titulů Společné zemědělské politiky (SZP) v letech 2004-2010 v mil. Kč

Opatření	Vyplaceno od 1.10.2004 do 31.12.2004	Vyplaceno od 1.1.2005 do 31.12.2005	Vyplaceno od 1.1.2006 do 31.12.2006	Vyplaceno od 1.1.2007 do 31.12.2007	Vyplaceno od 1.1.2008 do 31.12.2008	Vyplaceno od 1.1.2009 do 31.12.2009	Vyplaceno od 1.1.2010 do 31.12.2010	Celkem vyplaceno 2004-2010
SAPS	2 855	9 891	8 775	10 188	10 412	13 771	14 057	69 949
TOP UP	5 200	2 756	7 358	7 921	5 592	10 028	2 756	41 611
SSP	-	-	25	515	673	1 212	1 286	3 711
EP	-	-	-	-	38	32	44	114
STP	-	-	-	-	-	14	12	26
PP celkem	8 055	12 647	16 158	18 624	16 715	25 057	18 155	115 411
HRDP celkem	2 072	6 071	6 489	3 955	3 106	2 941	503	25 137
PRV - NEPROJEKTY	-	-	-	2 728	4 059	2 945	8 192	17 924
- PROJEKTY	-	-	-	100	1 252	4 774	7 775	13 901
SOT	3 344	1 204	3 867	966	1 757	1 962	651 *)	13 751
Celkem SZP	13 471	19 922	26 514	26 373	26 889	37 679	35 276	186 124
SAPARD	1 734	509	121	-	-	-	-	2 364
OP Zemědělství	-	521	1 797	2 051	1 401	0	0	5 770
OP Rybářství	-	-	-	-	-	18	115	133
Celkem	15 205	20 952	28 432	28 424	28 290	37 697	35 391	194 391

Finanční prostředky opatření TOP UP v roce 2004 vyplaceny MZe ČR.

*)předběžný údaj; v roce 2010 se nevyplácel jeden dotační titul - restrukturalizační podpora, která v roce 2009 tvořila objem výplat ve výši 1 251 mil. Kč a dále byl výrazný rozdíl v objemu výplaty dotačního titulu - diverzifikační podpora, která v roce 2009 tvořila objem výplat ve výši 266 mil. Kč oproti roku 2010, kdy objem výplat byl pouze 0,361 mil. Kč. SZIF - odbor finanční, 5.1.2011

Tři hlavní cíle EU ve sféře podpory rozvoje zemědělství a venkova jsou:

- Zlepšování konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví podporou restrukturalizace, rozvoje a inovací.
- Zlepšování životního prostředí a krajiny podporou ekologicky šetrných způsobů hospodaření s půdou.
- Zlepšování kvality života ve venkovských oblastech a povzbuzení diverzifikace hospodářské činnosti.

V současné době je realizován Národní strategický plán rozvoje venkova ČR na období 2007-2013, který přispívá k naplnění celkové strategické orientace rozvoje EU a k zabezpečení globálních cílů:

Rozvoj venkovského prostoru České republiky založit na dodržování principů udržitelného rozvoje, systematickém zlepšování stavu životního prostředí, péči o přírodu a krajinu a snižování negativních vlivů intenzivního zemědělského a lesního hospodaření.

Vytvořit podmínky pro konkurenceschopnost České republiky v základních zemědělských a potravinářských komoditách s přednostní orientací na kvalitní potraviny, zvýšit podíl produkce uplatnitelné na zahraničních trzích a zvýšit HDP na obyvatele a příjmy venkovského obyvatelstva.

Rozšiřovat a diverzifikovat ekonomické aktivity ve venkovském prostoru České republiky vedoucí k rozvoji podnikání, tvorbě nových pracovních míst, hospodářskému růstu a ke snížení míry nezaměstnanosti na venkově. Posílit soudržnost obyvatel na venkově a stabilizovat jeho společenskou strukturu.

Vyjádříme-li zmíněné tři cíle strategie rozvoje venkova České republiky do roku 2013 z hlediska jejich podstaty, pak jde o:

- 1) Zlepšování konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví podporou restrukturalizace,
- 2) Zlepšování životního prostředí a krajiny podporou ekologicky šetrných způsobů hospodaření s půdou.
- 3) Zlepšování kvality života ve venkovských oblastech a povzbuzení diverzifikace hospodářské činnosti.

Strategie rozvoje venkova přispívá ke zvyšování konkurenceschopnosti zemědělské, lesnické a potravinářské produkce, s respektováním principů udržitelného rozvoje a principů

ekologicky šetrného zemědělského hospodaření. Důraz je kladen na podporu růstu koupěschopné poptávky obyvatel ČR a investování do oborů a výroby využívajících výsledky vědy a výzkumu. Jsou činěny potřebné kroky k posílení biodiverzity a ekologické stability krajiny, zlepšení vodního režimu a zmírnění ohrožování klimatu včetně negativních vlivů jeho změn. Jsou rozvíjeny zejména takové strategické aktivity, které významně sníží rozdíly v životní úrovni a způsobu života venkovského obyvatelstva vůči městskému a zvýrazní komparativní výhody života na venkově.

K účinnému **řešení konkurenceschopnosti** zemědělských, potravinářských a lesnických výroby, modernizaci hospodářství, zvyšování přidané hodnoty produktů a realizaci pozemkových úprav **přispívají podpory v rámci osy I.**

Z hlediska zvyšování konkurenceschopnosti podle Národního strategického plánu rozvoje venkova nejvyšší přidanou hodnotu přináší **klíčové vklady (dotace v rámci osy I) do lidského, fyzického a přírodního kapitálu:**

- modernizace zemědělského odvětví – zlepšení technického a technologického vybavení podniků,
- pozemkové úpravy,
- zpracování zemědělských a potravinářských produktů,
- lesní hospodářství,
- odborné vzdělávání a informační akce.

Zda to tak skutečně je, lze ekonomicko-ekologickou analýzou ex post zjistit, pokud se vložené podpory srovnají s očekávanými ekonomickými a ekologickými přínosy.

Podobně nepříznivými lidskými zásahy v důsledku kolektivizace a následné intenzifikace zemědělské výroby došlo k narušení odtokových poměrů, znečištění vod a degradaci půd. To zapříčinilo ztrátu přirozené úrodnosti půd, snížilo schopnost retence vody v krajině a vedlo i ke snížení biodiverzity. Důsledkem klimatických změn v České republice je v dlouhodobém trendu posun ve prospěch teplo a suchomilné vegetace. Rovněž extrémní atmosférické události jsou v posledním desetiletí čtenější s negativními projevy v ekosystémech, na živých organismech i lidské civilizaci. V méně příznivých oblastech začíná opouštění půdy a ohrožení krajiny.

Nepříznivé vlivy na přírodu a krajinu jsou napravovány v rámci osy II zejména realizací agroenvironmentálních opatření, opatření pro méně příznivé oblasti a území Natury 2000. Tato opatření přispívají rovněž k ochraně vody a půdy v lesnických opatřeních, pěstováním rychle rostoucích dřevin, a zalesňováním zemědělské půdy.

Nejvyšší přínos z hlediska ochrany životního prostředí přináší **klíčové akce:**

- zvýšení biodiverzity zemědělské a lesní krajiny vhodnými zemědělskými a lesnickými systémy hospodaření, příspěvek k ochraně vody a půdy,
- udržitelný rozvoj a zachování hospodaření ve znevýhodněných oblastech, snižující rizika spojená s opouštěním půdy a přispívající k udržitelné rovnováze mezi městskými a venkovskými oblastmi,
- udržitelné využívání lesních půd a zmírňování klimatických změn, přispívající ke snižování emisí, k zachování environmentálních funkcí lesa, včetně přizpůsobování se změnám klimatu.

Jejich ekonomicko-ekologické vyhodnocení je rovněž možné přesněji provádět pomocí kombinace standardní analýzy nákladů a výnosů, kombinované s metodami hodnocení změn v biotopech a změn v úrovni služeb ekosystémů.

Venkovské obce nedokáží uspokojit základní potřeby svých obyvatel (zejména nabídku práce, bydlení, vybavení, infrastruktury), ale ani další potřeby (společenské a kulturní). V důsledku toho dochází k migraci zejména mladých lidí do atraktivnějších částí země. Populace venkova tak stárne a podmínky ekonomického růstu na venkově se dále zhoršují.

Posílení atraktivity venkova k životu včetně zlepšení podmínek pro hospodářský růst je **realizováno zejména prostřednictvím osy III** a jejích opatření zaměřených převážně na diverzifikaci ekonomických aktivit, zlepšování kvality života na venkově službami a infrastrukturou (WFD), vzdělávání, využití obnovitelných zdrojů energie a rozšiřování využití informačních a komunikačních technologií na venkově.

Nejvyšší přidanou hodnotu přinášejí **klíčové akce**:

- zlepšení základních služeb včetně čištění odpadních vod,
- obnova a rozvoj dědictví venkova,
- diverzifikace hospodářských činností, včetně využívání obnovitelných zdrojů energie,

Místní partnerství je jednou z forem jak adekvátně využít disponibilní vnitřní potenciál venkova (osa IV). Metoda Leader byla poprvé uplatněna v rámci zkráceného programového období 2004 - 2006 a již přináší dobré výsledky.

Řešení

Místní rozvojový potenciál je uvolňován rozsáhlejším uskutečňováním osy IV - Leader, zahrnujícím využití místních partnerství z různých složek společnosti, přípravou místních rozvojových strategií a jejich následnou realizací. Metoda Leader umožňuje vytvářet soudržné, organizačně zdatné komunity, spojit cíle konkurenceschopnost, životní prostředí a kvalitu života, diverzifikaci.

Nejvyšší přidanou hodnotu přinášejí **klíčové akce**:

- příprava a provádění strategií místního rozvoje
- budování kapacit místních partnerství a zlepšování místního řízení.

Tab. 12 Poměr mezi osami

Tab. 3 - Rozdělení národních finančních prostředků z EZFRV, roční průměr 2007 - 2013 Osy	Veřejné zdroje			Podíl na osy v % (z EZFRV)
	Celkem	EZFRV	ČR	
	EUR	EUR	EUR	
Osa I	120 074 642,41	90 055 981,81	30 018 660,60	22,39
Osa II	277 962 693,05	222 022 786,77	55 939 906,28	55,20
Osa III	90 793 376,33	68 095 032,25	22 698 344,08	16,93
Osa IV	25 138 449,59	20 110 759,67	5 027 689,92	5,00
Technická pomoc	2 413 291,16	1 930 632,93	482 658,23	0,48
Celkem	516 382 452,54	402 215 193,43	114 167 259,11	100

Pramen:

Tab. 13 Stav čerpání finančních prostředků PRV k 31.8.2011.

	Rozpočet PRV na 2007 – 2013		Proplaceno	
	mil. EUR		mil. EUR	%
Osa I	858	(23,3%)	390	45
Osa II	1 946	(53%)	1 055	54
Osa III	646	(17,6)	279	42
Osa IV	202	(5,5 %)	60	30
TP	18	(0,49 %)	4	22
CELKEM	3 670	(100 %)	1 787	49

Pramen: MZe

Očekává se, že tlak na příjmy zemědělství bude trvat i v období 2014-20, neboť zemědělci budou čelit většímu počtu rizik, zpomalování produktivity a snižování marží z důvodu zvyšujících se cen vstupů. Proto je nezbytné zachovat podporu příjmů a posílit nástroje, aby bylo možné lépe řešit rizika a reagovat na krizové situace. Silné zemědělství má zásadní význam pro potravinářský průmysl EU a celosvětové zabezpečení potravin.

Orgány EU po zemědělství a venkovských oblastech zároveň požadují, aby zvýšily úsilí o dosažení ambiciózních cílů v oblasti klimatu, energie a strategie biologické rozmanitosti, jež jsou součástí strategie Evropa 2020. Zemědělcům, kteří jsou spolu s lesníky hlavními hospodáři s půdou, bude muset být poskytnuta podpora při přijímání a udržování zemědělských systémů a postupů, jež co nejvíce přispívají ke splnění cílů v oblasti životního prostředí a klimatu, neboť tržní ceny neodrážejí poskytování těchto veřejných statků. Zásadní význam pro růst podporující začlenění a soudržnost bude mít také co nejlepší využití rozmanitých možností venkovských oblastí.

Návrh reformy SZP pro období 2014-20 ruší dosavadní systém os fondu EAFRD a namísto toho navrhuje **6 hlavních priorit politiky rozvoje venkova:**

- 1. podpora předávání znalostí a inovací v zemědělství a lesnictví;**
- 2. zvyšování konkurenceschopnosti všech typů zemědělské činnosti a zlepšení životaschopnosti zemědělských podniků;**
- 3. podpora organizace potravinového řetězce a též krizového řízení v zemědělství;**
- 4. zachovávání, obnova a další rozvoj ekosystémů, které jsou závislé na zemědělství a lesnictví;**
- 5. podpora přechodu na nízkouhlíkovou ekonomiku v zemědělství, potravinářství a lesnictví;**
- 6. zvyšování potenciálu pracovních míst na venkově, podpora začleňování, snižování chudoby a ekonomického rozvoje venkovských oblastí.**

V rámci těchto priorit se počítá s podprogramy, jako je další podpora pro mladé farmáře, pro malé farmy, pro zemědělství v horských oblastech ap. Počítá se také s dalšími speciálními podporami ekologickému zemědělství. Podporu mají mít opět environmentální akce, které současně zahrnují kooperaci napříč tematickými oblastmi (např. ekonomická plus sociální), regiony či státy. Navrhována je nová definice znevýhodněných oblastí.

Pokračovat má metoda Leader založená na podpoře místních akčních skupin, podpora v jejím rámci by ale měla být koordinována s čerpáním další pomoci z jiných fondů. Pilíř rozvoje venkova má vůbec fungovat na bázi koordinace s pilířem prvním, stejně tak by mělo docházet

ke koordinaci s dalšími fondy (ERDF, ESF, Kohezní fond, Evropský námořní a rybářský fond), a to i pokud jde o různé podmínky, které by měl žadatel o podporu splňovat. Za tím účelem byl vytvořen „společný strategický rámec“.

V rámci politiky rozvoje venkova navrhuje Komise také speciální podporu pro projekty mikropodniků ve formě „startovacího balíčku“ s financováním až 70 tis. € po dobu 5 let, což opět koresponduje se zmiňovanou podporou malých (nejen zemědělských) podniků.

Počítá se se zavedením nového nástroje pro podporu inovací v oblasti produktivity a udržitelnosti zemědělské výroby. Mělo by se jednat především o podporu operačních skupin pracujících na inovačních projektech, které propojují výzkum s praxí.

Podle vyjádření ministerstva zemědělství ČR v budoucích jednáních sice hodlá podporovat princip zelenější SZP, především z hlediska potenciálního přispění ke zvýšení kvality půdy, která je v ČR problémem. Hodlá ale prosazovat snížení povinného podílu věnovaného na ozelenění SZP z navrhovaných 30 % národní obálky na maximálně 10 % a dobrovolný charakter těchto aktivit.

V kontextu budoucích cílů SZP a cílů společné politiky rozvoje venkova je zmíněný požadavek krácení prostředků na ozelenění SZP požadavkem krátkozrakým a neracionálním, protože sníží možnosti zásadnější obnovy dlouhodobě těžce poškozované české krajiny, která ztratila mnoho ze svých přirozených ekosystémových funkcí a služeb. Požadavek je tudíž v rozporu s naplňováním principů obnovy udržitelnosti české krajiny a jejích lesních a zemědělských půd.

Za požadavek, který je v rozporu s ostatními cíli SZP, jako je zvyšování konkurenceschopnosti evropských zemědělců, a riskantní v době rostoucích nároků na zdroje potravin, ministerstvo považuje navrhovanou povinnost ponechávat pro ekologické účely ladem až 7 % plochy.

Strategické cíle rozvoje zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje

Strategie rozvoje zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje vychází z **hlavních priorit** a to s důrazem na **zvyšování kvality života lidí, vytváření nových pracovních příležitostí a udržitelný rozvoj krajiny kraje**.

Požadavek zvyšování kvality života lidí musí vycházet ze zlepšování vzdělávacího rámce, který musí nejen reagovat na aktuální potřeby trhu práce, ale musí také ve větší míře poskytovat mladé generaci transdisciplinární poznatky a informace o vzájemné mnohostranné propojenosti lidské společnosti se svou krajinou a jejími ekosystémy.

Požadavek udržitelnosti krajiny, čili požadavek obnovy podstatné části jejích přirozených ekosystémových služeb, klade v současnosti jednoznačnou prioritu na reorientaci zemědělských systémů kraje směrem ke způsobům zemědělské výroby, které jsou nejen vysoce produktivní, ale zároveň také vysoce udržitelné.

Uvedené priority jsou kompatibilní se základními unijními a národními strategickými dokumenty, zejména se Strategií Evropa 2020, návrhem SZP EU 2014-2020, Strategií regionálního rozvoje ČR, Strategickým rámcem udržitelného rozvoje ČR, s návrhem Státní politiky životního prostředí ČR 2012 - 2020, Strategií ochrany biologické rozmanitosti ČR, Státním programem ochrany přírody a krajiny ČR a s Národním lesnickým programem.

Základní cíle koncepce rozvoje zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje

1. Informovaná, vzdělaná, odpovědná a aktivní veřejnost kraje

(1) Dlouhodobým cílem koncepce rozvoje zemědělství, venkova a životního prostředí Pardubického kraje je dosáhnout stavu, kdy budou lidé cítit odpovědnost za sebe a za svou krajinu a dokáží činit zodpovědná rozhodnutí postavená na patřičných znalostech, kdy si osvojí potřebné dovednosti pro uplatňování principů udržitelného rozvoje v praxi a kdy dostanou základní informace o mnohostranné závislosti kvality života lidí na úrovni a kvalitě životodárných služeb ekosystémů tak, aby mohli mít k uplatňování principů udržitelného rozvoje aktivní postoj. I když v PaK žije o něco více lidí na venkově (38 %) než v průměru ČR (70 %), je tento cíl koncepce platný pro veškeré obyvatelstvo kraje (a možná ještě více pro obyvatele měst).

(2) Pro naplňování tohoto cíle v horizontu 10 - 15 let je nutné zejména:

jít v orgánech veřejné i státní správy kraje příkladem ostatním občanům, nebát se a nekrást, tvořit tak skutečnou elitu kraje,

doplnit formální systém výchovy a vzdělávání o ekologický pilíř - to jest zdůraznit posun k rozvoji osobnosti, rozšíření, zavedení integrujících celků učiva, odpovídající příprava pedagogických pracovníků, integrace škol do místních komunit, zdůraznění výchovy zkušeností a prožitkem především v přírodním prostředí, šetrný provoz vzdělávacích institucí jako vzor, integrace výchovy, vzdělávání a osvěty k udržitelnému rozvoji do škol všech stupňů - od mateřských škol po vysoké a do mimoškolních aktivit,

vytvořit ucelený systém neformálního šíření výchovy, vzdělávání a osvěty k udržitelnému rozvoji v partnerství státních i nestátních institucí na všech stupních řízení

veřejné správy - zajištění systematické grantové a dotační politiky vůči nevládním nevýdělečným organizacím a specializovaným zařízením (knihovny, muzea, ZOO a podobně), obcím, médiím a podobně činným v oblasti VVO k udržitelnému rozvoji, vytváření podmínek pro partnerství mezi veřejnou správou a ostatními sektory, rozvíjení sítě ohnisek dobré praxe, podpora výchovy v rodině,

vytvořit ucelené regionální systémy environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty - to jest začlenění systému výchovy, vzdělávání a osvěty k udržitelnému rozvoji do rozvojových dokumentů regionů a obcí v kraji, případně i ve větších městech, zajištění výchovy, vzdělávání a osvěty k udržitelnému rozvoji na úrovni krajů, (institucionální, finanční a další),

začlenit aspekty udržitelného rozvoje s důrazem na environmentální vzdělávání do systémů profesního vzdělávání a přípravy pracovníků veřejné správy, podnikové sféry, nevládních organizací a sdělovacích prostředků,

zajistit kvalitní a systematické informační a osvětové působení na veřejnost především prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků,

zabezpečit odborné vzdělávání v jednotlivých oblastech udržitelného rozvoje a přípravu odborníků pro komunikaci a výchovu v oblasti udržitelného rozvoje,

posílit informační a metodické zázemí na národní úrovni, přenos zkušeností v národním a mezinárodním měřítku.

(3) Realizací výše uvedených cílů se dosáhne toho, že:

bude vychovávána zdravější populace, budou potlačeny patologické jevy v osobním i sociálním chování a osobnost člověka bude rozvíjena jako celek,

bude se více rozvíjet občanská společnost,

bude posílen princip partnerství jako jeden ze základních předpokladů udržitelného rozvoje,

dojde k úspoře prostředků vynakládaných dnes na jednotlivé, neprovázané aktivity.

(4) Pro uskutečnění strategického záměru je třeba rozčlenit veřejnost na cílové skupiny a podskupiny. Nejdůležitějšími cílovými skupinami jsou výchovní pracovníci školních i mimoškolních zařízení, redaktoři všech typů sdělovacích prostředků, pracovníci a představitelé veřejné správy všech stupňů, činitelé neziskových organizací, církví a podnikoví manažeři.

2. Rozvoj kvality života obyvatel, přizpůsobování ekonomických procesů potřebám zachování a obnovy zdravých ekosystémů

(1) Reforma české ekonomiky od roku 1990 nezabezpečila většině obyvatel odpovídající podíl na národním kapitálu České republiky. Nízká mobilita pracovních sil, nedostatek kapitálu, nereformovaný sociální a penzijní systém, nízké mzdy ve státní správě a školství a nereformovaný vzdělávací systém brání rychlejšímu sbližování ekonomické úrovně se zeměmi Evropské unie, vedou k nízké inovační schopnosti, nízké dynamice a adaptabilitě české ekonomiky. Navíc neetická privatizace způsobuje a bude způsobovat deficit veřejných prostředků.

(2) Dlouhodobým cílem koncepce udržitelného rozvoje Pardubického kraje je proto udržet zabezpečování základních potřeb občanů, usilovat o sbližování úrovně kvality života venkovských obyvatel kraje s kvalitou života ve městech. Tento záměr je založen na nové

hospodářsko-politické strategii účinného oddělování ekonomického růstu od dopadů na životní prostředí.

(3) K dosažení tohoto strategického záměru v horizontu 10 - 15 let, v souladu s vizí udržitelnosti (uspokojování základních potřeb lidí - výživa, ošacení, bydlení, vzdělávání, zdravotní a sociální zabezpečení), je nezbytné:

vytvářet podmínky a podporovat prodej potravin regionálního původu (například iniciováním dobrovolných dohod s ekologicky vnímajícími velkými distributory, cestou dohod o rabatech obchodníků s potravinami k výrobním cenám zemědělců atd.),

považovat bydlení za částečný veřejný statek a poskytovat pořízení přiměřených bytů na venkově za cenově dostupných podmínek,

zajistit, aby předmětem veřejného rozhodování a ve vybraných případech i veřejné správy byly veřejné statky, ať už jako životní prostředí (voda, vzduch, půda, horniny, uspořádání prostoru, přírodní druhy a ekosystémy i georeliéf a další stopy utváření Země), či jako kulturní dědictví (významná díla umění, archeologické památky, zděděná podoba a struktura sídel a kulturní krajiny),

zajistit dostupnost vzdělávání, základní zdravotní péče a sociálního zabezpečení všem obyvatelům venkovských oblastí PaK,

(4) Uspokojování základních potřeb otevře cestu k uspokojování vyšších lidských potřeb, zejména tvůrčí seberealizace.

3. Integrace aspektů kvality životního prostředí do ekonomického systému kraje

(1) Dlouhodobým cílem strategie zahrnutí aspektů životního prostředí do ekonomického systému kraje je:

v rovině etické: uznání životodárných služeb přírody v systému lidských hodnot v nové hodnotové dimenzi vnitřní hodnoty autotrofních ekosystémů;

v rovině projekčních posuzování využít informací o ekologických újmách či přínosech na biotopech (http://fzp.ujep.cz/projekty/BVM/BVM_CZ.pdf) a o ztrátách či přírůstcích služeb ekosystémů (<http://fzp.ujep.cz/projekty/HodnoceniFunkciASluzebEkosystemuCR.pdf>) pro rozhodování veřejné i státní správy kraje o veřejných projektech a pro posuzování společenských dopadů ekonomických projektů;

(2) Cíle pro naplnění této strategie v horizontu 10-15 let jsou:

podpora výroby z místních zdrojů pro místní potřeby (která je z hlediska udržitelnosti dalšího rozvoje nejracionalnější formou ekonomického života);

přechod k nové ekonomice založené na chápání environmentálních limitů udržitelného rozvoje a na moderních informačních a komunikačních technologiích;

(3) Ke splnění těchto cílů je nezbytné podporovat vzdělávání a rozvoj malého a středního podnikání, zejména podporovat samosprávné způsoby podnikání, které umožní zaměstnancům pracovat nejen pro mzdu, nýbrž realizovat také vyšší lidské potřeby (podnik je samosprávný, pokud pravomoc a odpovědnost nesou lidé pracující ve firmě a tito lidé pracující ve firmě se také rovným dílem podílejí na čistých výsledcích produkce; naopak ti kdo stojí mimo firmu, například ti, kteří poskytují kapitál, nemohou mít rozhodovací pravomoc a odpovědnost a nemohou si proto přivlastňovat žádnou jinou část celkového či čistého produktu než pouze smluvně zakotvený úrok za půjčený kapitál; zatímco v

současných kapitalistických firmách kapitál najímá práci, potom v samosprávných firmách práce najímá kapitál).

4. Udržitelný systém hospodaření s energií, recyklace materiálů, využívání obnovitelných zdrojů a surovin

(1) Energetické firmy, stejně jako velké hutní a strojírenské firmy byly zakládány často s podporou státu jak z důvodů strategických, tak i z důvodu provázání nejsilnějšího průmyslového odvětví s politikou. Po dobu více než sto let si tyto firmy, původně případně i veřejné podniky, budovaly vztahy se státem natolik, že jej dnes v mnoha směrech ovládají. Tato skutečnost, spolu s nepřijatelným způsobem nakládání s přírodními zdroji, podstatně omezuje aktivity v oblasti nakládání s energií i materiálem v souladu s principy udržitelného rozvoje.

(2) Dlouhodobým cílem, v souladu s vizí trvale udržitelné společnosti, je podporovat potřeby obyvatel kraje v oblasti zásobování energií a využívání přírodních zdrojů (obnovitelných i neobnovitelných) pomocí technik, technologií a systémů blízkých přírodním procesům, které jsou téměř výhradně založeny na energii Slunce a na opětovném využívání hmoty. Dostupnost téměř bezodpadových technologií umožňujících necentrální výrobu energie právě v okamžiku její potřeby u koncového spotřebitele je zároveň i nezbytnou podmínkou pro uvolnění sociálního napětí pramenícího z ovládání energetických přírodních zdrojů a energií produkujících zařízení malými skupinami lidí. Zároveň se tím společnost paradoxně přiblíží teoriím o dokonale tržním prostředí.

(3) Cíle pro naplnění této strategie v horizontu 10-15 let jsou:

integrace politiky úspor energie a využívání obnovitelných zdrojů energie do všech krajských politik a do ekonomického systému regionu:

cílevědomou aplikací technologií úspor energie a využíváním obnovitelných zdrojů energie ve všech oblastech činnosti, zejména prostřednictvím kombinace osvěty, výchovy a ekonomických nástrojů (daně a účelově vázaná podpora),

zdaněním energie a zdrojů ještě před jejich využitím v ekonomickém systému,

důsledným zpoplatněním všech emisí a forem znečišťování ŽP (internalizace externalit);

omezení závislosti na dovozu energetických surovin (zejména ropy a zemního plynu) systematickou podporou snižování spotřeby a podporou využití tuzemských zdrojů primární energie, zejména technologií využívajících sluneční energii k výrobě tepla a energii biomasy v podobě pevných i kapalných paliv;

přesměrování státních podpor v průmyslové oblasti a podpory středního a malého podnikání na jediný druh státní podpory - podporu úspor energie, vývoje úsporných technologií, využití obnovitelných zdrojů energie a technologií pro jejich využívání;

cílevědomé plánování a nahrazování dožívajících energetických zařízení (zdrojů) necentrálními systémy s maximálním využitím obnovitelných zdrojů energie;

druhotné zdroje (odpady) v maximální možné míře využívat s minimální ztrátou entropie, to jest opětovné neenergetické využití materiálu a surovin;

podpora vědy, výzkumu a vývoje technologií pro dosahování vyšších úspor energie a efektivnějšího využívání obnovitelných zdrojů energie;

(4) K naplnění uvedených cílů je nezbytné pochopení a následná spolupráce celé komunity kraje, a to především pochopení skutečnosti, že nízké ceny energie nejsou dobrým krátko- ani střednědobým cílem, ani zárukou ekonomické prosperity. I vysoké ceny energie mohou

vést ke zlepšení kvality života každého jednotlivce, jedná-li se o energii z tuzemských zdrojů a zejména o energii obnovitelnou. Nezbytnou podmínkou je necentrální charakter výroby této energie. Je nutné pomoci prosadit široké povědomí o tom, že výše uvedené strategie a cíle jsou naplněním strategií trojí výhry - snížení spotřeby jednotlivce a jeho ekonomické zátěže, snížení dovozu energetických surovin, podstatné snížení emisí a stabilizace a podpory domácího podnikatelského sektoru.

(5) Z hlediska udržitelného rozvoje a z hlediska prostého přežití má podstatný (mnohem více než oblast využívání energie) význam hospodaření s vodními zdroji. Přestože je péče o vodní zdroje, jakožto o zásadní obnovitelný zdroj, zcela prvořadá, stále je slabým místem. Hospodaření s vodními zdroji v souladu s principy udržitelného rozvoje předpokládá zejména trvalou a systematickou péči o místní zdroje (v ČR se podílejí na celkové spotřebě 13 %); trvalou péči o podzemní vody a jejich preferenci pro využití jako pitné vody, trvalé zvyšování retenční schopnosti krajiny a návratu vody do krajiny. Příspěvkem k udržitelnému hospodaření by se měl stát návrat vodních toků do přirozeného režimu a nerozšiřování jejich hospodářského využívání.

5. Podpora přírodě blízkého hospodaření v krajině regionu

(1) Dlouhodobým cílem je ve shodě s politikou EU a zejména se SZP dosáhnout přírodě blízkého hospodaření v krajině, obnovovat její potenciální přirozenou hodnotu a zvyšovat tak i její kulturně estetickou hodnotu, posilovat její ekologickou stabilitu, uchovávat a na řadě území zvyšovat biologickou rozmanitost, zajišťovat a zvyšovat hydrologickou stabilitu území a v neposlední řadě chránit a obnovovat přirozené vlastnosti půdy.

(2) Pro naplňování tohoto cíle v horizontu 10 - 15 let je nutné zejména:

doplnit síť chráněných území přírody o stanoviště chráněná v zájmu Evropských společenství NATURA 2000 a vytvářet Evropskou ekologickou síť (ECONET);

zavést systém správné zemědělské praxe a usnadnit i vyžadovat naplňování jeho zásad;

podporovat ekologické formy zemědělství, lesnictví, rybníkářství a ostatní činnosti ve vodním hospodářství a posilovat tak význam mimoprodukčních funkcí těchto činností pro biologickou rozmanitost, ekologickou stabilitu, estetický vzhled a obytnost krajiny a zdraví a duševní pohodu člověka.

(3) Vedle dosavadních osvědčených nástrojů (jako jsou programy podpory pastevectví a chovu skotu v zemědělsky méně produkčních oblastech, podpory zatravňování a zalesňování, podpory zvýšeného podílu přirozené skladby lesních porostů, a programy Péče o krajinu, Revitalizace říčních systémů a do velké míry i Program rozvoje venkova, vytváření územních systémů ekologické stability) je však třeba užít dalších nástrojů. Výše uvedeným žádoucím činnostem je třeba vyjádřit podporu v daňovém systému a v systému přímé i nepřímé stimulace, regulace a oceňování zemědělské a lesnické produkce a dalších služeb poskytovaných těmito činnostmi. Proto je významným úkolem nejbližších let též vytvořit a do ekonomického života a rozhodování společnosti zavést systém oceňování environmentálních zdrojů a zejména ekosystémů jako poskytovatelů životodárných funkcí.

(4) Vedle dosažení přírodě blízkého hospodaření v krajině je uskutečnění tohoto cíle též předpokladem změny životního stylu a jeho přizpůsobení možnostem přírodních procesů.

6. Zachování a rozvíjení harmonické, plošně úsporné sídelní struktury, zvýšení podílu veřejné dopravy v dopravní obsluze osídlení, zvýšení podílu železnice na nákladní přepravě proti dopravě silniční

(1) Dlouhodobým cílem k naplnění strategického záměru „zachování a rozvíjení harmonické a plošně úsporné sídelní struktury“ je též podpora terciarizace venkova, to jest podpora zpracování místní produkce potravin, podpora výroby tradičních místních výrobků a podpora místní a regionální sítě jejich prodeje, jakož i podpora měkkých forem cestovního ruchu včetně agroturistiky.

(2) Výchozím předpokladem k tomu je příznivá poloha v srdci Evropy, hustá a funkčně diferencovaná síť sídel, hustá a v minulosti dobře založená dopravní infrastruktura (z hlediska udržitelnosti zejména železniční síť) a v oblasti cestovního ruchu i velké bohatství kulturních památek a dlouhá tradice oddychového a léčebného lázeňství.

(3) Pro naplňování tohoto cíle v horizontu 10 - 15 let je nutné zejména:

pokračovat v naplňování cílů obnovy venkova (to jest: podporovat uchování a rozvoj společenského a duchovního života na venkově, vytvářet nezemědělské pracovní příležitosti, rozvíjet potřebnou technickou a občanskou vybavenost sídel včetně školství, zdravotní péče a veřejné dopravní obsluhy, v urbanistickém a architektonickém rozvoji uchovávat venkovský ráz osídlení a místní tradice a sladovat rozvoj obce s rehabilitací okolní zemědělské krajiny);

výrazněji alokovat užití podstatné části daňového výnosu do míst jeho původu;

v místních záležitostech přiblížit systém výkonu veřejné správy místu rozhodování a umožnit účast veřejnosti v těchto rozhodovacích procesech.

(4) Vedle stávajícího Programu obnovy venkova vč. programu LEADER, je žádoucí naplňování výše uvedených cílů podpořit odpovídající reformou daňového systému a reformou systému státní správy včetně přijetí tomu odpovídajících právních předpisů.

(5) Uskutečněním cíle dojde k zatraktivnění života na venkově a následně k zastavení úbytku jeho obyvatel. V důsledku toho budou vytvořeny předpoklady k uchování jedinečné sídelní struktury, k odstranění tlaku na rozrůstání měst, ke snížení přepravních nároků, k přiblížení materiálových, energetických a finančních cyklů do povědomí veřejnosti a tím i k vytvoření předpokladů odpovědného svobodného chování občanů.

(6) Dlouhodobým cílem strategie „zvýšení podílu veřejné dopravy v dopravní obsluze osídlení“ a „zvýšení podílu železnice na nákladní přepravě proti dopravě silniční“ je zejména:

vytvořit systém husté sítě cenově dostupné integrované veřejné dopravy,

dopravu ve velkých městech odlehčovat systémem okrajových záchytných parkovišť navázaných na integrovanou veřejnou dopravu,

budovat cyklostezky a odstraňovat bariéry pro osoby se sníženou pohyblivostí,

modernizovat systém veřejné i nákladní dopravy užitím ekologicky šetrných dopravních prostředků,

snížení přepravní náročnosti národního hospodářství,

odstranit vysoké ekonomické zvýhodnění silniční dopravy zvýšením investic do železniční dopravy a odpovídajícím zpoplatněním silniční dopravy.

(7) Pro naplňování tohoto cíle v horizontu 10 - 15 let je nutné zejména:

výrazněji zpoplatnit provoz automobilů zejména vozidel nad 3,5 tuny (které mají výrazný negativní vliv nejen na životní prostředí, ale i na stav silniční sítě),

zásadně posílit opravy silnic a železnic minimálně v rozsahu zachování provozuschopné silniční a železniční sítě,

modernizovat železniční tratě a doplňovat je o chybějící železniční zastávky, úseky a spojky,

zvyšovat bezpečnost dopravy a zvýšit dohled nad dodržováním dopravních předpisů včetně zvýšení postihů za jejich porušování, zvýšit dohled nad technickým stavem vozidel,

zvyšovat podíl kolejové dopravy na hromadné veřejné dopravě, stavět nové tratě metra a tramvají, zavádět trolejbusové trasy, cyklistické stezky, cesty pro chodce a pěší zóny,

podporovat systémy kombinované nedoprovázené kontejnerové nákladní dopravy s těžištěm v modernizované železnici,

budovat nové páteřní dopravní systémy, navázané na evropské dopravní multimodální koridory, jen v případě nepřekročení únosnosti negativních vlivů na životní prostředí,

podporovat výzkum a vývoj nových dopravních systémů a prostředků energeticky a materiálově úsporných a šetrných k životnímu prostředí a zdraví lidí.

(8) Uskutečnění těchto cílů souvisí s přechodem k udržitelnému systému hospodaření s energií a využívání přírodních zdrojů, integrací aspektů ŽP do ekonomického systému a přímo podporuje rozvíjení harmonické sídelní struktury a rozvoj venkova. Přispěje k ozdravení životního prostředí a ochraně zdraví lidí.

7. Podpora demokratických a participativních forem rozhodování na území kraje, včetně zavedení strategického plánování, podpory místních Agend 21

(1) Dlouhodobým cílem je nasměrování společnosti k udržitelnému rozvoji. To vyžaduje uplatnění nových demokratických mechanismů, včetně participativních forem rozhodování, které umožní integrovat zkušenosti i zájmy co nejširší komunity a následně pak její větší a širší identifikaci s cíli udržitelného rozvoje. K uplatnění takových forem rozhodování je nutné přejít od pouhé informovanosti, přes účast veřejnosti na rozhodování k samosprávné demokracii.

(2) K dosažení těchto strategických záměrů v horizontu 10 - 15 let je potřebné:

legislativně umožnit a institucionálně zajistit účast veřejnosti na rozhodování - to jest vedle přijetí odpovídajících právních norem, zajištění informovanosti a podpory nových informačních a komunikačních technologií též podporovat rozvoj třetího (nevládního) sektoru na bázi partnerství

zajistit podíl veřejnosti na rozhodování ve výrobní sféře, to jest zavést (dle typu podniku) podnikové rady či samosprávy

vytvořit transparentní a efektivně fungující systém veřejné správy, to jest reformovat správní právo a zkomprimovat právní normy do několika málo kodexů, jasně vymezit odpovědnosti s uplatněním principu subsidiarity, na úrovni ústředních orgánů vytvářet koncepce a politiky, na úrovni nižších článků soustředit výkon státní správy, uplatňovat princip mezíresortní spolupráce a zpětné vazby kontrolních orgánů a veřejného mínění, na všech úrovních naplňovat požadavek „stát jde příkladem“ a zavést osobní odpovědnost za rozhodnutí ve veřejné správě

(3) Dlouhodobým cílem v oblasti místních Agend 21 je uplatňování zásad principů udržitelného rozvoje ve všech správních celcích ČR na základě vlastních strategií udržitelného rozvoje a jim odpovídajících rozvojových plánů zpracovaných a realizovaných za účasti veřejnosti.

(4) Velké množství problémů i jejich řešení, obsažených v Agendě 21, má své kořeny na místní úrovni, takže podíl a spolupráce místních úřadů je zásadním faktorem určujícím úspěšnost realizace cílů udržitelného rozvoje. Nejnížší články veřejné správy proto sehrávají důležitou roli ve výchově i aktivizaci veřejnosti. Musí proto vstoupit do dialogu s občany, místními organizacemi i místními podniky a přijmout a rozvíjet "místní Agendu 21".

(5) K naplnění této vize je v horizontu 10-15 let zapotřebí:

začlenění povinnosti uplatňovat principy udržitelného rozvoje do stávající i vytvořené legislativy (především zákona o obcích a krajích, ale také všech souvisejících, například stavební zákon a dalších, posuzování všech záměrů z hlediska jejich vlivu na ŽP a tak dále),

podporovat a ekonomicky zajistit iniciativy místní Agendy 21, a k tomu vytvořit a institucionálně zabezpečit systemizovaná místa ve veřejné správě,

motivovat a vést obce a regiony ke zpracování a uplatnění vlastních strategií udržitelného rozvoje ve spolupráci s podnikateli, nestátními neziskovými organizacemi a dalšími skupinami obyvatel včetně jednotlivců, a zajistit k tomu informační, odbornou a metodickou podporu na národní a regionální úrovni,

začleňovat principy udržitelného rozvoje do všech rozvojových dokumentů, ve veřejných vystoupeních politické reprezentace zdůrazňovat význam udržitelného rozvoje jako normy sociálního chování ve společnosti a šířit příklady dobré praxe a zkušenosti, zajišťovat mezinárodní spolupráci.

(6) Naplněním těchto cílů bude posílen demokratický charakter řízení kraje a bude zvýšena kvalita života pro většinu jeho obyvatel.

Souhrnné závěry

Prolongace politického volání po pokračujícím ekonomickém růstu na konečné planetě s konečnými zdroji, kombinovaného v tržních ekonomikách s cílovou funkcí vlastního prospěchu a obohacování jednotlivce, je zkázonosným konceptem, který vážně ohrožuje udržení dlouhodobé rovnováhy mezi autotrofními a heterotrofními ekosystémy zemské biosféry (mezi vegetací a živočichy). V České republice se negativní důsledky čtyřicetileté násilné přeměny přirozených ekosystémů melioracemi a důsledky bezplatného využívání přírody a jejích obnovitelných i neobnovitelných zdrojů v centrálně plánovaném systému kombinují s následnými důsledky dvacetiletého živelného působení globalizovaného trhu. To vede v posledních dvou desetiletích k enormnímu útlumu zemědělských činností a v sociální oblasti k neúnosným sociálním nerovnostem a ke kolapsům v oblasti veřejných financí. Pardubický kraj se zvýšeným podílem zemědělských půd, vyšší zaměstnaností v zemědělství a sníženou stabilitou krajiny není v tomto směru výjimkou.

Přitom přirozené ekosystémy jsou z hlediska udržitelnosti podmínek pro život lidí a dalších živočišných druhů nenahraditelné, protože jen přirozené lesní porosty jsou schopné účinně udržovat vodu a živiny ve svém prostředí a přitom optimálně vyrovnávat teplotní extrémy. To, co dokážou na území ČR přirozené porosty smíšeného, převážně listnatého lesa (udržet srážkovou vodu, vytvářet nejpríznivější mikroklima ochlazováním a oteplováním a zároveň vytvářet úrodnou půdu, atd.), to nedokážou žádné jiné ekosystémy a to dokonce ani vodní plochy bez vegetace. Zkušenosti ze světa ukazují, že vytváření agrolesních krajinných struktur přináší jak zlepšení výsledků zemědělské výroby, tak i zlepšení výkonů základních ekosystémových služeb (De Schutter, Vanloqueren, 2011).

Po dvaceti letech uplatňování liberálního tržního mechanismu bez přívlastků je v globalizované české ekonomice primární zemědělská výroba naprosto neschopná existovat na základě pouhých tržních úhrad. Mocensky deformované trhy v potravních vertikálách v současnosti přidělují českému zemědělství zcela nedostačující část z celkových nově vytvářených potravinových hodnot. Určujícím faktorem pro přežívání českého zemědělství a venkova, podobně jako v jiných členských zemích EU, se staly unijní a národní dotace z veřejných rozpočtových prostředků.

Tudíž sledování, studium a případné dílčí politické ovlivňování podoby a struktury těchto dotací je to, co určuje a bude určovat i v tomto desetiletí možnosti a šance českého zemědělství, venkova i jeho životního prostředí. To v plné míře platí i pro zemědělství, venkov a venkovské životní prostředí Pardubického kraje.

Unijní dotační systém v sektoru zemědělství, lesnictví a rybného hospodářství byl pro období 2007-2013 stanoven vůči novým členským zemím jako nerovný a pouze postupně se sbližující k roku 2013. Návrh reformy Společné zemědělské politiky pro období 2014-2020 (Návrh nařízení, 2011) předpokládá pokračující nerovnost v podobě zastropování celkové výše přímých plateb na zemědělský podnik maximální roční částkou 300 tis. EUR a degresí míry přímých plateb od částky 150 tis. EUR podle velikosti zemědělského podniku (po odečtení osobních nákladů předcházejícího roku).

Extrémní dopad vlivu zastropování a degresivity přímých plateb plyne vůči českým zemědělstvím z toho, že má historicky vzniklou nejvyšší průměrnou velikost zemědělského podniku v rámci EU (89 ha), zatímco druhé Dánsko jen 60 ha a další země ještě méně (viz

příloha VI Návrhu) a má tedy i nejvyšší podíl velkých zemědělských podniků. Přitom Návrh výslovně nařizuje v článku 11, že členské státy zajistí, aby zemědělcům, u nichž bude zjištěno, že po zveřejnění Návrhu nařízení Komise uměle vytvořili podmínky, aby se vyhnuli účinkům tohoto článku, nebyly vyplaceny žádné platby.

Z hlediska obnovy narušené přirozené rovnováhy mezi společnostmi a přírodou lze cestu k udržitelné budoucnosti lidí v regionálním rámci nejúčinněji sledovat masivním návratem přirozené vegetace všude tam, kde nejsou tvořeny přímé zásobovací služby přírody pro uspokojování základních materiálních potřeb lidí. V České republice, a tím více v Pardubickém kraji se sníženou stabilitou krajiny, to může mít podobu realizace konceptu agrolesní krajiny a výrazného posilování koncepce územních systémů ekologické stability. Agroekologie – aplikace poznatků ekologických věd na studium, podobu a řízení udržitelného zemědělství nabízí model zemědělství pro 21. století. Koncept agrolesní krajiny by měl být organizován přípravou druhů přirozené vegetace ve školkách tak, aby zvyšoval zaměstnanost obyvatel kraje a zároveň co nejvíc zkracoval počáteční fáze růstu oproti přirozené obnově.

Za účelem budoucího účinného využití připravovaného „zelenějšího“ unijního dotačního systému 2014-2020 nejen k posilování konkurenceschopnosti zemědělství Pardubického kraje, ale i k obnově udržitelnosti krajiny tohoto regionu bylo navrženo sedm základních cílů, které mohou tyto nemalé výzvy občanům kraje i jejich politickým představitelům pomoci zvládnout.

Reference:

DE SCHUTTER O., VANLOQUEREN G. 2011 The New Green Revolution: How Twenty-First-Century Science Can Feed the World, Solutions, vol. 2, issue 4

MEA 2005, Ekosystémy a lidský blahobyt: Syntéza, COŽP UK Praha, ISBN 80-239-6300-7

MILL, J.S. *Principles of Political Economy*. J.W. Parker and Son, 1857.

Návrh Nařízení EP a Rady, kterým se stanoví pravidla pro přímé platby zemědělcům v režimech podpory v rámci společné zemědělské politiky, V Bruselu dne 12.10.2011 KOM(2011) 625 v konečném znění 2011/0280 (COD)

NEUHÄUSLOVÁ Z. a kol. Mapa potenciální přirozené vegetace ČR, Praha : Academia, 1998. 341 s. ISBN 80-200-0687-7.

POKORNÝ J., HESSLEROVÁ P., JIRKA V., HURYNA H., SEJÁK J., Význam zeleně pro klima města a možnosti využití termálních dat v městském prostředí, Urbanismus a územní rozvoj, ročník XX, č. 1/2018, s. 1-12.

SEJÁK J., ELZNICOVÁ J. Dostatek kvalitní pitné vody zajišťují přirozené lesy, ne vodní nádrže, Vodní hospodářství č. 5, 2018, s. 34-38.

SEJÁK J., KVĚT J., ČÍŽKOVÁ H. Ekosystémové služby mokřadů, kapitola 22, s. 489-504, v knize Čížková H., Vlasáková L., Květ J. (editoři) Mokřady: Ekologie, ochrana a udržitelné využívání, Episteme. Natura, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017, 630 s., ISBN 978-80-7394-658-6.

SEJÁK J. Tržní moc a rostoucí nerovnosti na trzích potravin (Market power and growing inequalities on food markets), Ekonomický časopis, 57, č. 5, 2009, s. 405-423.

SEJÁK J., DEJMAL I., CUDLÍNOVÁ E., HRABÁNKOVÁ M., VRÁBLÍKOVÁ J., ZAVÍRAL J. 2008 Udržitelnost českého zemědělství v globalizovaném prostředí (Sustainability of the Czech Agriculture in a Globalized World), FŽP UJEP, Ústí n.L., 151 s., ISBN 978-80-7414-007-5.

SEJÁK, J., ZAVÍRAL, J., Growing inequalities in added-value distribution in the Czech agri-food chains, Agric. Econ. – Czech, 53, 2007 (5): 235-245

SEJÁK, J., ZAVÍRAL, J., Institucionální a systémové podmínky udržitelnosti českého zemědělství v období přechodu k tržnímu systému (Institutional and Systemic Conditions of the Czech Agriculture Sustainability in Transition Toward Market System), Studia Oecologica, č. 3, 2007, s. 5-17

SEJÁK, J., VRÁBLÍKOVÁ, J., Ekosystémy a udržitelnost českého zemědělství (Ecosystems and the Czech Agriculture Sustainability), Studia Oecologica, č. 3, 2007, s. 24-32